
KIS-LUKÁCS MARGIT

A TŐKÉS MONETÁRIS RENDSZER BRETTON WOODS-TÓL NAPJAINKIG,
UJABB FEJLEMÉNYEK

Pénzügyi jogi Diákkör

Ez a dolgozat

részt vett

Budapesten, az Államigazgatási Főiskolán 1981 márciusában
rendezett

XV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián

Szeged, 1981

BEVEZETÉS

Korunk fő sajátossága a világgazdaság méreteinek állandó bővülése, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szélesedése és jellegének megváltozása.

Amikor a világgazdaság internacionalizálódása ilyen fokozott mértékben halad előre, a szocialista országok sem maradhatnak közömbösek a tőkés gazdaság, illetve annak fontos láncszeme, a tőkés nemzetközi pénzügyi viszonyok iránt. Ez a probléma különösen az 1970-es évek elején került előtérbe. Köztudott, hogy a tőkés nemzetközi pénzügyi viszonyok, a valutáris szféra több éve tartó súlyos válságot él át, tulajdonképpen egy évtizede felbomlott, s azóta több irányban keresik a káosz és a zürzavar állapotából kivezető utat.

A tőkés monetáris rendszer fejlődéséből dolgoztunk témájául az 1944-től napjainkig terjedő időszakot választottuk. A munka szűkre szabott terjedelme nem engedi meg, hogy e periódus minden problémájával behatóan foglalkozzunk, ezért inkább csak a legutóbbi fejleményekre térek ki megfelelő részletességgel.

Az intézménytörténeti áttekintés természetesen nem szakítható el a reálgazdasági háttér tanulmányozásától, különösen, ami a válság okainak vizsgálatát illeti. Ez viszont komplex, azaz - a jogin kívül - közgazdasági megközelítést is feltételez. Ez szinte elkerülhetetlen, hiszen határterületről van szó. Törekedtünk annak vizsgálatára, milyen szerepe van a jognak a Nemzetközi Monetáris Alap /International Monetary Fund; a továbbiakban: IMF/ működésében, különös tekintettel az IMF Alapszabály második módosítására.

I. fejezet

INTÉZMÉNYTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS, GAZDASÁGI HÁTTÉR ÉS A VALUTÁRIS VÁLSÁG

1. A nemzetközi monetáris rendszerről általában

A nemzetközi monetáris rendszer alapjában véve nem más, mint a nemzeti valuta- illetve devizapolitikát alakító és irányító monetáris szervek között megvalósuló szervezett együttműködés.

A tőkés világpiac keletkezésével egyidejűleg jött létre. A monetáris szerveződés első formája - az aranystandard rendszer - a vezető tőkésországokban a XIX. század első felében szilárdult meg. A pénzforgalom ekkor az arany- és ezüstterméken alapult. Az országok az érméket fémtartalmuk alapján cserélték ki egymás között. Nemzetközi monetáris rendszer - mint olyan - ekkor még nem volt, csupán az egyes nemzeti pénzrendszerek összessége létezett. A nemzetközi elszámolási mechanizmus a nemzeti pénzforgalom gyakorlatából alakult ki. Amióta a belső forgalomban széleskörűen felhasználták a papír- és a hitelpénzt, felmerült az egymástól függetlenül funkcionáló pénzrendszerek egységes komplexumba való integrálásának problémája. Történelmileg a nemzetközi valutáris kölcsönkapcsolatok kérdését kétféle módon oldották meg: vagy az arany /aranystandard/ segítségével, vagy valamilyen nemzeti valuta /font sterling, dollár/ és az arany /aranydeviza standard/ alapján. Sem az egyik, sem a másik rendszernek nem sikerült azonban kiállni az idő próbáját, rögtön felbomlottak, mielőtt összeütközésbe kerültek a tőkés világgazdaság fejlődésének szükségleteivel.

2. A Bretton Woods-i rendszer kialakulása

A tőkés gazdaság háború utáni fejlődési szakaszát az állammonopolista szabályozás intézményeinek megerősödése és továbbfejlődése jellemzi. Amikor a tőkés gazdaság állami szabályozását egy kiterjedt apparátus végzi, a tőkés országok együttműködése a nemzetközi valutáris-pénzügyi kapcsolatok funkcionálásának szükséges feltételévé, elvévé válik. Az állammonopolista kapitalizmus ebben az időszakban - az aranystandard önszabályozó mechanizmusának felváltására - az államközi szabályozás intézményeinek egész sorát hozza létre.

Közöttük a legjelentősebbek a Nemzetközi Monetáris Alap /IMF/ és a Nemzetközi Ujjáépítési és Fejlesztési Bank, közkeletű nevén Világbank /IBRD/.

Mindkét pénzügyi szervezetet 1944 júliusában Bretton Woods-ban hozták létre, innen a rendszer neve is. Észak-Amerika és Nyugat-Európa fejlett államai, még pontosabban az Amerikai Egyesült Államok uralták mindkettőt. Az eredeti célkitűzés mindenestre az volt, hogy az IMF világszervezet jelleggel jöjjön létre, de mivel a Szovjetunió és a népi demokráciák nem ratifikálták az alapító szerződést, az IMF fokozatosan a tőkés világ szervezetévé vált. Előbbiek nem ratifikálhatták azt, mert már a "játékszabályok" megalkotásakor az USA befolyása érvényesült /ez később csak erősödött/, másrészt közben alapvetően megváltoztak a nemzetközi erőviszonyok, beköszöntött a hidegháború korszaka, ami kizárta az olyan nagyfokú együttműködést a tőkés országokkal, ami az IMF Alapszabályból következett volna. Ugyanilyen irányban hatott a szocialista országok szigorúan centralizált gazdaságirányítási rendszere is.

A Bretton Woods-i rendszer alapvető célkitűzése az volt, hogy fokozatosan felszámolja a nemzetközi kereskedelem és a nemzetközi pénzügy mozgás korlátait, lebontsa a "sorompókat", ily módon újraegyesítse a világpiacot, ahol megvalósulhat a tőkék szabad áramlása. Valamennyi aláíró állam megegyezett abban, hogy egy ilyen "liberális" nemzetközi gazdasági rendszer semmiképpen sem építhető fel megfelelő állami beavatkozás nélkül. Ez volt az az időszak, amikor a gazdasági élet szervezése a közigazgatás elsődleges tevékenységévé vált, amikor olyan jelszavak kerültek előtérbe, mint "teljes foglalkoztatottság, stabilitás, gazdasági növekedés". /Később látni fogjuk, mi valósult meg mindezekből./

Erősen hatottak még a 30-as évek gazdasági zűrzavarának tapasztalatai is, miszerint a nemzeti célok előtérbe tolása, egymástól független nemzeti akciók, mindenféle nemzetközi együttműködés hiánya szinte elkerülhetetlenül gazdasági és politikai katasztrófához vezet. Még élénken élt a fejekben, hogyan borították fel a belső és külső egyensúlyt a versenyelőnyöket célzó valutaértékelések. Ilyen tapasztalatok és megfontolások alapján a rendszer alappilléreit a következőkben állították fel:

Az első az arany, a rendszer központja.

A második: egy uncia arany hivatalos ára 35 dollár, és a dollár aranyra váltását ilyen áron az amerikai központi bank, a Federal Reserve Bank /továbbiakban FED/vállalta. Tehát a FED garantálta, hogy a rendszerben részt vevő jegybankok által nála prezentált dollárt hivatalos áron aranyra váltja. Ezzel már megvetették a dollár kulcsvaluta-pozíciójának alapját.

A harmadik s talán legfontosabb alapvonás a rögzített árfolyamok rendszere. Minden tagállam köteles volt a valutaparitást aranyban rögzíteni, és az árfolyamingadozásokat $\pm 1\%$ -os sávon belül tartani. Tehát a tagországok nemzeti valutáinak az IMF felé deklarált hivatalos értéke /paritása/ van, mégpedig arany mennyiségben, vagy valamely kulcsvaluta értékében kifejezve. A résztvevő államoknak jogukban van az IMF-nek egyszerű bejelentést téve az eredetileg megállapított paritással szembeni kumulatív $\pm 10\%$ -ig terjedő, előzetes IMF-jóváhagyással pedig ezen a mértéken túlmenő paritásváltoztatást is eszközölniük.

Ha az árfolyam-ingadozás meghaladta a megengedett mértéket, az ország jegybankjának intervenálnia kellett, azaz saját valutája további esését vételeivel, emelkedését eladásaival megakadályozni. Ezért a jegybanknak tartalékokra volt szüksége, amelyeket vagy aranyban vagy valamely idegen valutában tartott. A Bretton Woods-i rendezés ily módon tehát visszatért az aranydeviza standard-re.

Az IMF felügyelt e szabályok betartása fölött, és az ilyen jellegű nemzetközi közigazgatás fő szerve volt. IMF-jóváhagyás kellett az árfolyamok változtatásához, az IMF befolyásolhatta a pénzügyi rendszerbe tartozó államok belső pénzpolitikáját, tőle függött a fizetésimérleg-hiánnyal küzdő országoknak nyújtandó hitel folyósítása.

Az IMF egy alapot képzett, mely a tagországoknak aranyban illetve saját valutájában mért hozzájárulásából tevődött össze. Az eredetileg megállapított kvóták teljes összege mintegy 8,8 milliárd dollárt

tett ki. Az egyes országoknak - ha folyó fizetési mérlegükben hiány mutatkozott - ebből az alapból 18 hónapig, különleges esetben 5 évig hitelt lehetett folyósítani.

Az eredeti rendszer a pénzügyi problémák megoldásánál az elsődleges hangsúlyt a nemzeti és piaci megoldásokra, eszközökre helyezte. Az elképzelések szerint a nemzeti pénzügyi tartalékoknak - szükség esetén IMF-hitelekkel kiegészítve - elegendőnek kellett volna lenniük bármekkora átmeneti fizetésimérleg-deficit finanszírozására. Így tehát nem hoztak rendelkezést un. nemzetközi pénzteremtésről. Kezdetben kielégítőnek hitték az aranykitermelést és a nemzeti valuta-készleteket. Ugy vélték, ha strukturális hiányok jelentkeznének, elegendő lenne a szokványos, országon belüli eszközhöz nyúlni, így a valutaárfolyam megváltoztatásának eszközét alkalmazni, vagy más módszerekkel javítani az ország versenyhelyzetét. Az ilyen nemzeti megoldások befolyásolására az IMF-nek igen kevés eszközt biztosítottak.

Azt 1944-ben mindenki világosan látta, hogy a megalkotott új rendszer csak akkor léphet működésbe, ha majd a világháború-pusztította nemzetgazdaságok valamelyest kiheverik a súlyos veszteségeket, a dolgok visszatérnek a régi kerékvágásba. Ezt az átmeneti időszakot öt évre tervezték. Éppen e folyamat gyorsítására hozták létre a Világbankot.

Alig három év múltán, 1947-re világossá vált, hogy ez a tökéletes pénzügyi rendszer így, ebben a formában működésképtelen. Ugy látszott, Nyugat-Európa

nem tud kizárni a háború okozta gazdasági romlásból. Termelőkapacitással alig rendelkezők, tengerentúli pénzforrásaitk bedugultak, hatalmas deficit bontotta a gazdaságot. Krónikus pénzügyi lépést fel. Amikor az európai pénzügyi tartalékok kimerültek, az USA-ban ugyanakkor 1946-ban 6,7; 1947-ben 10,1; 1948-ban már 25,8; 1949-ben pedig 26 milliárd főre emelkedett a kereskedelmi mérleg-többlet.

A Bretton Woods-ban kreált intézmények képtelenek voltak megbirkózni ezzel a problémával. Az IMF hitel-esszékzei messze nem bizonyultak elegendőnek. A helyzet csak súlyosbodott azáltal, hogy a kormányzatának meg-erősítette az Alapszabály azon rendelkezését, hogy az IMF kölcsönöket csak a folyószámlamérleghiány finanszi-rozására folyósíthat, rekonstrukciós célokra egyáltalán nem. Kegyelem az USA 570 milliárd dolláros hozzájárulása szolgált alapul az IFRD-kölcsönök számára. Háadá-sul az egyetlen elfogadható piac az IFRD-kötvények szá-mára a Wall Street konzervatív bankjaca volt, így nem ocsa, ha a VILÁGBANK egy konzervatív hitelfolyósítási politika elfogadására kényszerült. 1947-re maguk az IMF-es az IFRD-vezetők is beismerték tehetetlenségüket.

A gazdasági válság mellett a rendszer módosítása irányába hatottak a politikai tényezők is. Mind Olasz- mind Franciaországban erősödött a munkás-szakszerveze-tek nyomása, Nagy-Britannia kivonta erőt Indiából, Paleztinából. E jelekből a nyugat-európai kapitalista rendszer általános gyengülése volt olvasható. Az USA okkal tarthatott komoly pozíció-vevéségtől, ezért a működés helyett inkább csak vegetáló - pénzügyi rendszer módosítására törekedve tovább lépésekre szán- ta el magát.

A következő két év alatt az aranydeviza-rendszer tulajdonképpen egy egyoldalú amerikai igazgatáson alapuló dollár-standard-nak adta át a helyét.

3. Egyoldalú amerikai igazgatás

Ahogy minden nemzetgazdaságnak szüksége van egy általánosan elfogadott pénzre, úgy a világgazdaság sem létezhet egy, a beruházások, kereskedelem, nemzetközi fizetések lebonyolítására szolgáló forgalmi eszköz nélkül. Eltérően a nemzetgazdaságoktól, a nemzetközi gazdaságban hiányzik a központi igazgatás, amely a pénz kibocsátását és annak felhasználását szervezhetné. A múltban ezt a problémát az arany és a nemzeti valuták segítségével oldották meg. A XIX. és a XX. században az arany meghatározó szerepet játszott a nemzetközi pénzügyi tranzakciókban. Az aranyat használták a nemzeti valuták támogatására, azok nemzetközi értékét aranytartalmuk határozta meg. Ebben a szakaszban az arany mellett kiegészítőként szerepelt még a font.

1947-re világossá vált, hogy a font nem tudja tovább is betölteni a világpénz-szerepet. S ami a legfontosabb: az aranykitermelés sem fedezte a nemzetközi kereskedelem és a beruházások folyton növekvő szükségleteit.

Ebben a helyzetben az egyetlen valuta, amely az egyre emelkedő likviditási szükségleteknek eleget tudott tenni, a dollár volt. A tőkeerős amerikai gazdaság, a dollárnak aranyban tartósan rögzített árfolyama, és az USA által vállalt az a kötelezettség, ahogy azon a bizonyos 1 uncia = 35 dolláros áron bármikor

aranyra váltja a dollárt, a dollárt az aragnál is job-
bá tették. Az a hiedelem, hogy a dollár jobb, mint az
arany, folyton erősödött. Annál is inkább, mert a dol-
lár kamatot hozott, az aragnál könnyebben volt mozgat-
ható és a gazdaság újjáélesztéséhez, a rekonstrukció-
hoz égető szükség volt rá. Maga a rekonstrukció Nyugat-
Európában csak Amerikából importált árukkal, berendezé-
sekkel történhetett, ezért pedig dollárral kellett fi-
zetni.

Tehát ahhoz, hogy a helyzet kimozduljon a holt-
pontról, a dollárnak "el kellett hagynia" az USA-t.
Már szó volt arról, hogy 1948-ig az USA fizetési mér-
legében többlet mutatkozott. 1947-ben kezdődött meg a
dollártömegek kiáramlása, egyrészt különböző segély-
programokon /Truman-, Marshall-terv/ keresztül. A dol-
lárlikviditás feltöltődésének másik forrása az USA
katonai tevékenysége volt. Hatalmas összegeket vitt
az ország határain kívülre a katonai támaszpontrend-
szer kiépítése - szerte a világban -, rengeteg pénzt
nyelt el a vietnami háború is. Ennek eredményeként
1950-től az USA fizetési mérleg többlete helyébe a
deficit lépett, de ez önmagában nem okozott akkor még
problémákat, sőt, a rendszer prosperált, hisz a Nyu-
gat-Európába áramló dollár segítette újjáéleszteni a
nemzetgazdaságokat, ugyanakkor vásárlóerőként jelent-
kezett, egyre szélesedő piacot teremtett az USA-ex-
port számára.

4. Multilaterális igazgatás USA-vezetés alatt

Az évekig jól funkcionáló rendszer alapja az ame-
rikai dollárba vetett bizalom volt. Hitték, hogy az

amerikai gazdaság még mindig elég erős; továbbá hatalmas aranytartalékokkal bír, és a jegybankoknál halmozódó dollártömeget bármelyik pillanatban aranyra lehet konvertáltatni. Paradox helyzet, hogy épp a rendszernek azon alapvonása, melynek a létét, sőt a virágzását köszönhetette, vált a sirásójává. Ez nem más, mint az USA-ból folyamatosan kiáramló dollárözön. Ez feltétlenül szükséges volt a nemzetközi tranzakciók likviditási igényeinek kielégítéséhez, viszont később ez a folyamat ellenőrizhetetlenné vált. Így előbb-utóbb a külföldön gyarapodó dollárkészletek meg kellett, hogy haladják az USA aranytartalékait, s amikor ez bekövetkezett, megrendült a dollárba vetett bizalom. Érdekes ebből a szempontból megvizsgálni az 1959-es adatokat. 1959 végére az európai és a japán tartalékok együttesen elérték az USA-tartalékok szintjét. Az USA-aranytartalékok az 1948-as 24,4 milliárd dollárról 1959 végére 19,5 milliárdra estek. Ugyanezen időszak alatt a külföldi dollárkészletek 7,3 milliárdról 19,4 milliárdra emelkedtek. 1960 volt az első olyan év, amikor a külföldi dollárkészletek meghaladták az USA aranytartalékait.

Összefoglalva: ahogy objektív szükségszerűség volt, hogy a csak üres absztrakcióként létező aranystandard helyébe lépjen a dollár-standard, hogy a dollár magára öltse a világpénzfunkciót, ugyanúgy objektív szükségszerűség volt a rendszer bukása is. Már keletkezésétől magában hordta a válság csiráit. Triffin, a neves amerikai közgazdász ezt már 1960-ban előre jelezte. Szerinte az aranydeviza-rendszer belső ellentmondástól terhes, mert vagy elegendően deficités az aranydeviza országának fizetési mérlege ahhoz, hogy

megfelelő mértékben ellássa a világgazdaságot aranydevizával /dollárral/, de ekkor egyre rosszabb az aranydeviza minősége -, vagy pedig kevésbé, vagy egyáltalán nem deficitese, ilyenkor nem romlik a minősége, de világméretű pénzhiány áll elő, amely a gazdasági növekedés gátjává válik. Az 1947 utáni években tehát az első variáció valósult meg.

A válság okainak számbavételekor tehát mindenképp abból a tényből kell kiindulnunk, hogy egy nemzeti valutát ruháztak fel tartalékvaluta-pozícióval. Ez több veszélyt rejtett magában. Mindenekelőtt monopolhelyzetet teremtett az azt kibocsátó állam számára. Az USA nemzeti pénzpolitikájával, - amely igen gyakran eltért más országok igényeitől - védhetetlenül és sokszor kiszámíthatatlanul befolyásolta a tőkés világgazdaság, s az abban foglalt nemzetgazdaságok sorsának alakulását. A dollárt tartalékoló országoknak - akarva-akaratlanul - oszteniuk kellett a dollár sorsát.

Az USA szerepét illetően megoszlanak a vélemények. Vajon az USA pénzügypolitikáját csak a "jóindulatú nemtörődömség /benign neglect/" szóval illelhetjük, vagy megáll a tudatos pénzrontás, a "kulcsvaluta privilégiumával való visszaélés" vádja is? A "kulcsvaluta-illúzió" tette lehetővé, hogy az USA képes volt saját hiányát az egész világra átkerülni. Ahogy a nyugat-európai országok részéről gyakran elhangzott: ők a "dollár felhalmozásával együtt az USA inflációját is importálják az országba".

Ez a dollár-özön megfosztja az azt befogadó, felvásárló országokat attól a lehetőségtől, hogy egyáltalán befolyásolni tudják saját gazdasági életüket hagyó-

mányos pénzügy-politikai eszközökkel /árfolyam- és kamatláb-politikával/. Euresa módon a nyugat-európai jegybankok kötelessége volt a saját valutájukén túl a dollár értékállandóságáról is gondoskodni, azaz a piacon is szükség esetén interveniálni.

Más kérdés, hogy ez a helyzet az USA számára sem jelentett feltétlenül előnyt. A problémát csak súlyosbította, hogy 1958-ban megvalósult az európai valuták egymásközti konvertibilitása. A konvertibilitás hatalmas, még ellenőrizhetetlenebb tőkek mozgásokat tett lehetővé, amelyek könnyen irányulhattak - és irányultak is - a dollár és "segédje", a font sterling ellen.

A dollártól való első menekülés 1960 novemberében zajlott le. Erősödött az a meggyőződés, hogy a rendszer amerikai igazgatása már nem felel meg a valós viszonyoknak. Ennek ellenére mindenki egyetértett abban, hogy támogatniuk kell a rendszert, és annak bázisát, a dollárt. A rendszer igazgatását viszont már nem bízták egyedül az USA-ra.

"Segéderőként" ekkor lépett először komolyabban előtérbe az IMF. Amikor az 1956-57-es szuezi válság idején a fontra és a francia frankra egyre erősödő nyomás nehezült, és az USA megtagadta e valuták támogatását, Nagy-Britannia és Franciaország az IMF-hez fordult támogatásért. A nyugat-európai országok - valutáik konvertibilissé válása után - mind gyakrabban fordultak fizetési mérlegük kiegyenlítésére pénzügyi eszközökért az IMF-hez. A kvóták emelése megkönnyítette az Alap mind aktívabbá válását. Igaz, hogy az IMF-et is az USA és Anglia uralta, de a pénzügyek befolyásolása mégiscsak több állam kezébe tevődött át.

Milyen új többoldalú igazgatási, irányítási formák alakultak ki?

Az egyik új forma a központi bankok kooperációja volt. A Svájcban székelő Nemzetközi Fizetések Bankja /BIS/ 1930 óta rendszeresen találkozót szervez az európai bankvezetők számára. Az 1960-as dollárkrízist követően az USA jegybankja, a FED is csatlakozott ehhez a csoportosuláshoz, amely ettől kezdve a nemzetközi pénzügyi rendszert több vonatkozásban ellenőrzése alatt tartotta.

Feladatai közé tartozott az átmeneti válságok megoldása; az aranyár szabályozása. 1961-ben megegyeztek, hogy az arannyal kapcsolatos kérdéseket egy "aranypool"-on keresztül oldják meg. Ez nem volt más, mint egy kötelezettségvállalás, hogy az aranyarat vételeikkel és eladásaikkal az unciánkénti 35 dollár körül tartják. Ez a pool egészen 1968-ig ellenőrizte az aranypiacot. A részt vevő jegybankok az europiacok felett is megróbbáltak korlátozott felügyeletet gyakorolni.

A második szervezeti forma a Tizek csoportja volt, ez a vezető tőkés országok pénzügyminisztereit tömörítette. Mint már említettük, az 1960-as dollár- és fontkrízis idején az IMF eszközei elégtelennek bizonyultak a probléma megoldására. Nyilvánvaló volt, hogy az eszközalap növelésére van szükség. Az USA javaslata az volt, hogy minden elérhető pénzalap mintegy automatikusan kerüljön az IMF kezébe az ilyen válságok megoldása végett. Így ezeket a bizonyos kiegészítő alapokat az IMF ellenőrizni, ahol viszont az USA és Anglia nyomástartó túlsúlya érvényesült. Nyugat-Európának nem is

volt ellenére az ilyen kiegészítő alapok képzése, de ragaszkodtak ahhoz, hogy az alapok az ő ellenőrzésük alá kerüljenek. Így a tíz fejlett ipari ország /Belgium, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Svédország, Kanada, Japán, az Egyesült Királyság és az USA/ képviselői 1961 decemberében összeültek Párizsban, és megkötötték az Általános Hitelegyezményt, létrehoztak egy olyan alapot, amely nem tartozott IMF-joghatóság alá, hanem a Tizek csoportjának ellenőrzése alatt állt. A tagok kötelezettséget vállaltak arra, hogy 6 milliárd dollárnyi összeget kölcsönöznek az IMF-nek minden olyan esetben, amikor a Tizek csoportja kollektív döntést hoz arról, hogy ez a hitel feltétlenül szükséges.

A Tizek csoportja rövid időn belül más fontos szerepet magára vállalt a nemzetközi pénzügyek intézésében. Vitafórummá, információcsere-központtá vált, több javaslattal állt elő a pénzügyi rendszer reformját illetően. Az 1968-as dollárkrízis idején itt született meg az az egyezmény, amellyel feloszlott az aranypool, kettévált az arany piac. A magánpiacokon az arany ára szabadon, a kereslet-kinálat viszonyaitól függően változott, de a jegybankok egymás között továbbra is a hivatalos unciánkénti 35 dolláros áron adták-vették az aranyat. Az USA tehát még mindig görcsösen ragaszkodott ehhez a mesterségesen alulértékelt aranyárhoz /ebben nem kis része volt annak, hogy a Szovjetunió a világ egyik nagy aranykitermelője/

A multilaterális igazgatás harmadik formája a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet /OECD/

3. számú munkabizottsága volt.

Előbbieket kiegészítésül az USA és a Tizek csoportjának országai között ezt a multilaterális rendszert támogató kétoldalú egyezmények egész sora létezett /swap - egyezmények stb./

Közben az USA is tett bizonyos intézkedéseket a fizetésimérleg-deficit kiegyenlítésére. Pl. 1963-ban a Kongresszus és a Kennedy-adminisztráció un. kamatkiegyenlítő adót vetett ki a devizákra, hogy előnytelenebbé váljék az USA-tól történő kölcsönvétel és ezzel csökkenjék a tőkekiáramlás mértéke. A Johnson-adminisztráció tőkekorlátozásokkal sújtotta az USA-ban helyet kereső külföldi beruházásokat. Ez a program egyenes válasz volt De Gaulle francia elnök 1965-ös nyilatkozatára, mely szerint Franciaország csökkenteni fogja dollárkészleteit, a dollárfölösleget a FED-nél aranyra fogja konvertáltatni. Tehát az USA-ban speciális intézkedéseket hoztak a fizetésimérleg-helyzet javítására, de tovább folytatták expanzív gazdaságpolitikájukat.

A tárgyalat - vezető pénzügyi körök által létrehozott - szervezeti formák - ha jelentős eredményeket nem is értek el - mégis sikernek könyvelhették el a nemzetközi likviditás nagyobb reformját. Bretton Woods nem teremtett eszközöket a likviditás nemzetközi szabályozására, mivel ez a dollárstandard az USA-nak azon a szükségszerű és szívesen vállalt szerepén alapult, hogy az USA a világ központi bankárjának szerepét játssza.

A 60-as évek elején fenyegető problémának tűnt az elégtelen likviditás. Az USA mérleghiány felszámol-

lására törekedett, s ha ezt sikerül elérnie, likviditás-hiány lép fel. A nemzetközi pénzteremtés új alternatíváját kellett felállítani.

Egy új nemzetközi tartalékeszköz létesítésére elsőként az angolok tettek javaslatot 1962-ben. A komolyabb tárgyalások csak 1965-ben kezdődhettek, amikor az USA is magáévá tette a javaslatot. A tárgyalások végül is egészen 1968-ig elhúzódtak, mire megszülethetett az az új egyezmény, amely új mesterséges nemzetközi tartalékeszközt teremtett, az SDR-rendszert. /SDR= Special Drawing Rights = különleges lehívási jogok/.

Ki kell emelni, hogy ezzel már visszafordíthatatlanul lezárult az USA-uralom korszaka, hisz pl. ez az egyezmény az európai államoknak vétőjogot adott, amelylyel megakadályozhatják új SDR-ek keletkezését.

Az SDR-egyezmény a multilaterális kooperáció csúcsát jelentette. Jelentős lépés egy szisztematikus reform irányába. Erre szükség is volt, hiszen ez volt az a pont, amikor beállt a rendszer csődje. 1967-68-ban egy 18 hónapos perióduson belül három fő valutának a krízise jelezte, hogy végetért a hatékony nemzetközi pénzügyi igazgatás kora /1967 novemberében a font válsága és leértékelése, az 1968-as márciusi dollárválság, 1968 novemberében a francia frank és a nyugat-német márka válsága/.

5. Változást követelő erők; a valutáris válság kirobbanása

Az 1960-as és 70-es években fontos strukturális változások következtek be, amelyek a rendszer végleges felbomlásához vezettek.

Két ilyen tényező emelhető ki:

a/ Interdependencia. Az egymásra utaltság, az egymástól való függőség magasabb szintre emelkedése. Ezt a tendenciát erősítette a banktevékenység internacionalizálódása, a nemzetközi bankkonzorciumok szaporódása, a termelés nemzetközivé válása, multinacionális nagyvállalatok tevékenysége és az eurovaluta-piac.

Az eurovaluta-piac Nyugat-Európában, az 1960-as években fejlődött ki, döntően azokból a dollárokból, amelyek az USA határain kívül kerültek forgalomba, és ellenőrzés nélkül vándorolnak egyik országból a másikba. E piac kialakulása Nyugat-Európa "dollártelítettségének" beköszöntével és a valutakonvertibilitás visszaállításával vált lehetővé. A nemzeti pénzügyi ellenőrzés megkerülésével ezek a piacok a nemzetközi tőkés gazdasági rend veszélyes, szabályozhatatlan elemévé váltak. Ezekből a piacokból kinövő, országról országra vándorló "forró pénzek" ide-oda áramlása felbomlasztja a pénzügyi kapcsolatokat, semmissé teszi a tőkés országok belső pénzügyi- és hitelpolitikai intézkedéseit, ösztönzi az inflációt.

A helyzetet súlyosbitotta, hogy az egyes országok, habár megvolt rá korlátozottan a lehetőségük, mégis vonakodtak végrehajtani a strukturális egyenlőtlenségek követelte árfolyam-változtatásokat is. Az ilyen módosítások közvetlen hatással lettek volna a belső nemzeti gazdaságpolitikára, az egyes gazdasági csoportosulásokra. A vezetők nem szívesen vállalták az ezzel nyilvánvalóan együttjáró politikai kockázatot. Mindaddig halogatták a döntést, amíg csak elemi erővel rá nem kényszerültek arra a piaci erők miatt. Ennek eredményeként a hivataltos valuta-árfolyamok irreálissá váltak, a piaci fel-

tételekkel nem álltak összhangban. Ez nyílt terepet biztosított a kockázatmentes spekuláció számára.

A kockázatmentes spekuláció és a hatalmas összegek kiszámíthatatlan vándorlásának együttes hatása instabillá tette a valutapiacot. Lehetetlenné tette a korábban jól bevált nemzeti pénzügyi eszközök használatát. Így pl. a kamatláb változtatásával sem sikerült olyan hatékonyan befolyásolni a nemzetgazdaságot, mint korábban. Minden visszájára fordult. Az alacsony kamatlábak, melyeket a gazdaság serkentésére szoktak használni, ezzel merőben ellentétes eredményre is vezethettek, így pl. tőkekiáramlásra olyan országok felé, ahol magasabbak a kamatlábak. Ugyanúgy a magas infláció mérséklésének általános eszköze - tőkebeáramlást, s ezzel az infláció fokozódását is előidézhette. Épp ez történt pl. Németországban 1969-ben és 1971-ben.

Hosszú ideig az USA volt az egyetlen ország, mely ilyen értelemben nem függött a többitől. A hatalmas amerikai gazdaságra a dollár nemzetközi pozíciója nem lehetett hatással, így az USA sokáig, az 1970-es évekig elodázhatta a restriktív gazdaságpolitika alkalmazását. Viszont az amerikai kereskedelemre szemmel láthatóan negatív hatást gyakorolt a nemzetközi pénzügyek ilyen állása. A dollár ugyanis már a 60-as évek második felében túlértékelt volt, ami az export hanyatlását, az import növekedését okozta.

Az USA-n kívül bármely más ország igen egyszerűen megoldhatta volna a problémát: leértékeli a valutáját, s ily módon állítja helyre saját versenyképességét a világpiacon. Csakhogy az USA nem vállalta szive-

sen az ezzel járó belpolitikai problémákat, másrészt akkor már szerte a világon a jegybankok tartalékainak zömét a dollár alkotta, ezért az árfolyamok közötti arány módosításának jobb módját keresték, s meg is találták. Ahelyett, hogy az USA leértékelné a dollárt, értékeljék fel inkább partnereit a többi valutát.

b./ Megváltoztak az erőviszonyok a nemzetközi gazdasági életben. Nyugat-Európa és Japán pozíciója megszilárdult, a márka és a yen egyre erősödött.

Az amerikai "benign neglect" éreztetni kezdte hatását magára az amerikai gazdaságra is. 1971-ben fordult elő először, hogy már nemcsak a fizetési mérlegben, hanem az USA kereskedelmi mérlegében is hiány mutatkozott. Az USA aranytartaléka 10 milliárd dollárnyi értékre csappant, míg a külföldi dollárkészletek /melyek tulajdonképpen az USA adósságát testesítették meg a külfölddel szemben/ már mintegy 80 milliárd dollárra rugtak. Ehhez járult a magas inflációs ráta, terjedő munkanélküliség.

1971. augusztus 15-én Nixon elnök - anélkül, hogy más országokkal, vagy akár saját tanácsadóival konzultált volna - új gazdaságpolitikát hirdetett meg: határozatlan időre felfüggesztette a dollár aranyra való konvertálását a FED által, bevezetett egy később megszüntetett 10 %-os importadót, amelynek az importok tekintetében azonosan drágító hatása volt, mint hogyha a dollárt 10 %-kal leértékelték volna.

Ezek az egyoldalú intézkedések a Bretton Woods-i rendszer halálát jelentették. Felszámolták azt anél-

kül, hogy nyugalmi állapotot teremtettek volna. Az USA úgy mondta fel korábban vállalt kötelezettségét, hogy a nyugat-európai országok oldalán ennek ellenértékeként létező kötelezettség továbbra is megmaradt. A jegybankok - ha el akarták kerülni nemzeti valutáiknak a gyengülő dollárral szembeni nagymértékű de facto felértékelődést - továbbra is piaci intervencióra kényszerültek.

A helyzet tovább romlott. Egyre gyakoribbá váltak az ellenőrizhetetlen pénzáramlások okozta valutáris krízisek. Nyilvánvaló volt, hogy az egyes vezető ipari országok pénznemeinek a dollárral szembeni és egymás közötti paritása irreális. A valutaparításokat a megváltozott helyzethez kellett igazítani. A tárgyalások most sem IMF-fórumokon folytak, hanem a Tizek csoportján belül.

1971 decemberében született meg a Smithsonian Agreement néven ismert megállapodás. A dollárt az arannyal szemben le-, a márkát és a yent felértékelték. A kilengési határokat $\pm 1\%$ -ról $\pm 2,25\%$ -ra szűkesítették. A dollár leértékelésének "ára" az volt, hogy a Tizek jegybankjai újból elvállalták az inkonvertibilisen maradt dollár védelmét, azaz a dollár érdekében való intervenciós kötelezettséget. Ez a korábbi gyakorlat szentesítését, jogilag is a dollárstandard bevezetését jelentette.

Ezt a szabályozást semmiképpen sem nevezhetjük a rendszer reformjának, legfeljebb egy válságok fölötti ellenőrzési formának. Ez az árfolyamok módosításán felül nem oldott meg semmit. Sem az

egyres nemzeti gazdaságpolitikák összehangolását, sem a tőkeáramlások valamiféle ellenőrzését, sem a továbbra is inkonvertibilis dollár szerepét.

A Nixon által "a világ leghatalmasabb monetáris egyezményé"-nek nevezett alku sorsa egy éven belül megpecsételődött. Az USA fizetésimérleg-egyensúlya nem állt helyre, az aranyár felszökkent, továbbra is a dollár ellen irányult a spekuláció. A jegybankok ezután is masszív intervencióra kényszerültek a dollár érdekében.

1973 februárjában elkerülhetetlenné vált a dollár második leértékelése, ezt követően az IMF-tagországok jegybankjai felmondták a dollár érdekében való intervenciós kötelezettséget. Ezzel a dollár flotánssá vált.

1973-74-től kezdve az olajárrobbanás véglegesen szétzilálta a tőkés monetáris rendszert. Az ennergia, s ezen belül az olaj a gazdasági növekedés meghatározó tényezőjévé vált.

6. A jelen legsúlyosabb problémája: az olajdollárok "visszaforgatása"

A kereskedelmi feltételeknek az olajtermelők előnyére való megváltozása fokozta az inflációt a fejlett tőkés országokban. Felborult a hagyományos munkamegosztás rendje, fokozódott a fejlődők egy csoportjának, az olajtermelőknek az exportja az ipari országokba, és ez strukturális változtatásokat tett szükségessé.

Mindenesetre az olajárrobbanásban jól felhasználható bünbakra, örökös hivatkozási alagra leltek a nyu-

gati közgazdászok a valutáris válság okainak kutatásakor. Holott - ha a válság súlyosbitása a terhére is róható - de kirobbantása semmiképp, hiszen - ahogy ezt fentebb tárgyaltuk - a rendszer önmagában rejtette szétzüllesztő erőt, már keletkezésekor ellentmondásos volt, és ezen okokból már jóval az olajárrobbanás előtt, 1971-ben Washington jóvoltából felbomlott.

Hindenesetre ez az új válság komoly feladatokat hárt a meglevő pénzügyi szervezetekre, főleg az IMF-re és az IBRD-ra.

Napjainkban az IMF központi feladata a "visszaforogatás". Olyannyira, hogy az 1980. szeptember 30-ra kitűzött IMF-közgyűlésnek is ez a fő napirendi pontja. Mit takar ez a szó: visszaforgatás /recycling/?

Ez nem más, mint az olajexportőr országok óriási devizabevételeinek a fizetésimérleg-hiánnyal küzdő olajimportőr országokba történő visszaáramoltatása.

1974-ben, miután az olaj ára csaknem a négyszerezésére szökött, az OECD adatai szerint a szervezet 24 tagországának együttes fizetésimérleg-deficitje 39 milliárd dollárt tett ki. Napjainkra a probléma dimenziói szinte beláthatatlanok. Az IMF becslése szerint az OPEC-országok jelenlegi árfolyamon számított többlete 1980-ban 115 milliárd dollár körül fog mozogni, szemben az 1979-es 60 milliárddal. Ugyanakkor az iparosodott országok 48 milliárdos, a fejlődő országok 68 milliárdos deficittel számolhatnak 1980-ban.

Az olajimportőr országok együttes fizetésimérleg-hiánya alapján véve néhány olyan fejlett- és fejlődő országban összpontosult, amely nem rendelkezett

saját energetikai nyersanyag-készletekkel. Ide tartozik elsősorban Anglia, Japán, Olasz- és Franciaország.

A fizetési mérlegek kiegyensúlyozásának hagyományos módja a belső kereslet visszaszorítására, a kivitel ösztönzésére és a behozatal korlátozására irányuló deflációs politika. Csakhogy ezek a hagyományos eszközök - mint tudjuk -, az adott helyzetben, részben az ellenőrizhetetlen pénzmozgások miatt esődöt mondtak. A deflációs politika további folytatása márcsak azért is lehetetlenné vált, mert 1974-től kezdve a tőkés országok többségében - épp a kiugróan magas nyersanyagárak okozta költséginfláció miatt - a termelés visszaesett, ezért ellenrendszabályokat kellett hozni a gazdasági ösztönzésére.

Az import korlátozása és a fizetési mérlegek különféle árfolyam-manipulációkkal való szabályozása szintén veszélyekkel jár. Az ilyen lépések ugyanis óhatatlanul ellenlépéseket váltanának ki a többi ország részéről, ami a kereskedelmi és valutáris ellentétek újabb kiéleződésére vezetne.

A fejlett tőkés országok ezért a tőkék kiegyenlítő mozgását, az olajexportáló országok tőkéinek elvonását tartják alkalmas eszköznek mérlegdeficitjük finanszírozására. A kérdés most már csak az, milyen módokon köthetők le az "olajpénzek".

Kezdetben a tőkés országok a OPEC-tagállamokkal való kapcsolatok létesítésével illetve megerősítésével próbálkoztak, másrészt pedig különböző nemzeti alapokat hoztak létre a tőkék újraelosztására. Széles körben bevonták a nemzetközi tőkepiacot is, mindeneke-lőtt az eurodollárpiacot.

Az IMF legközelebbi éves közgyűlésén előterjesztésre váró javaslatok az alábbiak:

a./ A Világbank és az IMF hitelkereteinek bővítése /a kvóták növelése; SDR-ban vezetett un. helyettesítési számla nyitása/;

b./ arab államok közvetlen kölcsöneinek a növelése;

c./ szorosabb kapcsolatok a kereskedelmi bankok és az IMF között;

d./ jól működő tőkepiacok kiépítése a KözelKeleten.

Megvalósítható mechanizmusokban tehát nincs hiány. Előbbiekén kívül idetartoznak még a vezető pénzügyi központok házi bankjai, a nemzetközi és külföldi kötvénypiacok, portfolio és közvetlen beruházások, az aranypiac, az OPEC saját intézményei /Arab Monetáris Alap, OPEC Speciális Alap/. Valamennyi segíthet a petrodollár-özön elhelyezésében.

A petrodollárok legnagyobb hányada még ma is az eurobankokban keres elhelyezést, akár közvetlenül, akár közvetve, bár úgy tűnik, hogy ez az 1974-76 között leginkább alkalmazott alternatíva 1980-tól veszt döntő voltából. Számos ország ugyanis szélsőséges mértékben eladósodott. Így sok bank nemcsak azért vonakodik fokozni hitelnyújtásait, mert a nagy hitelfelvevők egyre nagyobb kockázatot jelentenek, hanem azért is, mert a hitelnyújtási üzlet egyre kevésbé jövedelmező az alacsony kamatfelárak és a magas inflációs ráták következtében. Az europiacok likviditása, mely egészen 1979 végéig igen bőséges volt, valószínűleg csökkenni fog, számos országban szigorúbb belföldi monetáris politikát fognak folytatni.

Az OPEC-országok a készleteiket egyre inkább el akarják szakítani a dollártól az iráni és afgán kriszre adott amerikai válaszra gondolva. Nem igényel nagy képzelőerőt a kiújult arab-izraeli konfliktusból kiindulva hasonló félelmeket táplálni. Akár reálisak a félelmek, akár nem, mindenesetre nem használnak a visszaforgatás ügyének.

E tényezőkből ítélve úgy tűnik, megnő az IMF szerepe a visszaforgatásban. S hogy az IMF milyen felelősséggel kezeli a kérdést, azt bizonyítja az is, mekkora figyelmet szentelnek az IMF "helyettesítési számla"-mechanizmusa kialakításának. Ez a bizonyos helyettesítési számla, amit SDR-ben vezetnék, segítene megóvni a valutapiacokat azoktól a törésektől, melyek azáltal állanak elő, hogy a pénzkészleteket azok birtokosai minél inkább függetleníteni akarják a dollártól. Az IMF legutóbbi, 1979 októberi közgyűlésén az IMF gazdasági szaktanácsadója, Mr. Jacques Polak így nyilatkozott: "A helyettesítési számla a nemzetközi pénzügyi reform egyetlen olyan útja, amely jelenleg illetve a közeljövőben elérhető. Anélkül, hogy a rendszert kisebbiteni akarnánk, ez elég komoly vád. A rendszernek más reformokra szintén szüksége van, s ezek némelyike talán sokkal hamarabb jóváhagyásra kerülhet, mint a helyettesítési számla. Sőt, ahogy a politikai viszonyok változnak, megtörténhetik, hogy mire bevezetjük, már nem tudja megvalósítani azt a célt, amire hivatott." ¹ /Pontosan ez volt a sorsa az IMF SDR-jének is, amit tíz éve éppen akkor vezettek be a likviditás növelésére, amikor a zsillipek amúgy is megnyitak./

Az IMF hitelnyújtási politikáját számos kritika éri. Azt, hogy nem tud eleget tenni az olajjövödelmek visszaforgatásában álló feladatának, nem a pénzeszközök hiánya okozza, hisz legutóbbi adatok szerint is az IMF "rendes" számláján mintegy 13-15 milliárd dollár kikölcsönözhető alap van, a rendkívüli számlákon további 17 milliárd dollár. Pénzeszközök tehát bőven állnak rendelkezésre, hisz az IMF korábbi igazgatójáról elnevezett Wittvoeen-hitelkeretet sem meritették ki eddig. A probléma csak az, hogy az IMF-hiteleket a kormányok által súlyosnak ítélt feltételekhez kötik. Ezek a feltételek /amelyeket a kormányok által az IMF kérésére kiadott "szándék-levelek" tartalmaznak/ a gazdaság talpraállítása érdekében a kormányokat sokszor túlságosan is gyors és meredek irányváltásra készítetik, nem törődve a politikai realitásokkal. A megadott recept mindig ugyanaz, a sztereotip IMF-csomag nem veszi figyelembe a különféle nemzetgazdaságok, különösen a fejlődők érdekeit.

Igy nem csoda, ha a hitelre szorulóknak csak mint végső kapaszkodóknak nyúlnak IMF-eszközökhöz. S ahhoz, hogy a hitelfelvevőket az IMF-hez "kényszerítsék", nem elegendő, hogy - a BIS 1980. áprilisi közleménye szerint - megszigorítják az europiacok felletti ellenőrzést, ami - más okok mellett - szintén restriktív pénzkilhelyezési politikára szorítja majd az eurobankokat.

Az IMF-nek magának kellene változtatnia eddigi hitelmechanizmusán. A következő lehetőségek léteznek:

a./ Hosszabb határidőre szóló kölcsönzés, így az eddigi egy-két év helyett az országok legalább

három évet kapnának arra, hogy "rendbe szedjék" gazdaságukat.

b./ Rövid határidős kölcsönnyújtások az eddigi terhes feltételek mellőzésével. El kellene törölni azt az előírást, miszerint a hitelfolyósítás szigorúan a tagország kvótájához kötött.

c./ Az IMF maga venne fel kölcsönt a tőkepiacokon, és a tőkét azután továbbkölcsönözné - természetesen az üzleti életben szokásos kamat- és egyéb feltételekkel - olyan országoknak, amelyek esetleg hiába jelentkeznének hitelekért a magánbankoknál, és éppen ezért fordulnak az IMF-hez, mert másképpen nem tudnak pénzhez jutni. Itt az IMF közvetítő "ügynöki" szerepet vállalna.

d./ Az IMF és a Világbank egybekapcsolása /ennek nincs nagy valószínűsége, mindkét fél fölti önállóságát/.

e./ Az IMF helyettesítési számlája, mint a "javaknak gazdagoktól szegényekhez való áramoltatásának" eszköze. /Kétséges, hogy a szegény országok beépíthetők ebbe a mechanizmusba úgy, hogy az közben nem veszti el vonzerejét a "gazdagok" számára./

f./ Több pénz. A Világbank egyéves húza-vona után 1980 januárjában olyan egyezményt kötött tagállamaival, melynek alapján tőkeerejét kb. kétszeresére, mintegy 80 milliárd dollárra növelte.

7. Két kiút a válságból: univerzalizitás vagy a regionális monetáris övezetek fejlesztése

A visszaforgatás olyan világméretű probléma, amely megoldását csak egy világméretű intézmény, mint az IMF-szolgáltatta módokon leheti meg. Ez a tendencia tehát a monetáris rendszer jövőjét illetően az IMF pozícióját erősíti. Viszont ellentmond ennek az ilyen keretekben végzett reformkísérletek többszöri kudarca. Az IMF által az átfogó monetáris reform kidolgozására 1972-ben létrehozott Huszak Bizottsága szinte eredménytelenül tanácskozott két éven keresztül. Az azt felváltó Ideiglenes Bizottság /Interim Committee/ sem járt nagyobb sikerrel.

A tőkés monetáris rendszert illető reformelképzelések között mind nagyobb súllyal szerepel a több átfogó, monetáris övezet létrehozásának gondolata, az eddiginél szilárdabb árfolyamokkal. A felosztás a következőképpen képzelhető el:

- európai övezet,
- yen-övezet,
- dollár-övezet.

E térségek között a minimumra kell csökkenteni a valuta-árfolyamok ingadozását, és magas szintre emelni a gazdasági együttműködést.

II. fejezet.

A NEMZETKÖZI MONETÁRIS ALAP FEJLŐDÉSE

Az IMF - mint a nemzetközi pénzügyi rendszer központi intézménye - fejlődésében nyomon követhetők a valutáris válság előidézte változások. Az IMF Alapszabályt kétszer módosították, azaz kétszer kísérelték meg összehangba hozni a monetáris rendszert a tőkés világ gazdaság megváltozott jellegével.

1. Az 1969-es első módosítás: az SDR-rendszer bevezetése

Előljáróban szólnunk kell néhány szót a "szabályozott valuta" keynesianus koncepciójáról.

Keynes már a 20-as évek során felvetette a kollektív nemzetközi valuta megteremtésének gondolatát, s az ő nyomdokain haladva az állammonopolista kapitalizmus apológái bíznak abban, hogy a nemzetközi pénzügyi kapcsolatok pusztán a papírpénzforgalmi szférában végrehajtott manipulációk segítségével, az arany jelenlétől vagy az aranytartalékok nagyságától függetlenül szabályozhatók.

Az "irányított" nemzetközi pénzügyi rendszerről alkotott keynesi elképzeléseken alapult Triffinnek az ötvenes években javasolt reformterve. Eszerint a nemzetközi monetáris rendszerben teljesen új valutát kellene létrehozni, amelyet az IMF bocsátana ki, s amelynek biztosítékául az aranytartalékok, s azok a vezető valuták szolgálnának, amelyeket a jegybankok az Alapba befizetnek. Az IMF ily módon a tagországok nemzeti bankjai számára nemzetközi központi bankká alakulna át.

Mi az, ami az ilyen "mesterséges pénzek" létjogosultsága mellett szól?

a./ A nemzetközi pénz- és hitelforgalom az aranytól alapjaiban elszakadt és ennek következtében nincsen teljes értékű pénz sem.

b./ A világban integrációs folyamatok zajlanak le, a termelőerők internacionalizálódási folyamata erősödik.

c./ Az országok többsége olyan alternatíva előtt áll, hogy vagy elfogadja az USA-dollárt, mint világpénzt, a vele járó összes kockázattal, vagy kompromisszumok sorozatával magára vállalja a kollektív pénzből fakadó kötelezettségeket. /Az utóbbi út követése látszik demokratikusabbnak./

Elfogadhatjuk végkövetkeztetésként, hogy a jelenlegi nemzetközi pénzügyi helyzet valószínűsíti a mesterséges pénzek funkcionálását. De hogy ezek a pénzek a valóságban milyen eredménnyel funkcionálnak, az dönti el, hogy a különböző országok milyen mértékben járulnak hozzá a kompromisszumhoz, milyen szivóssággal gondozzák e pénz értékállandságát, ami nehezen bizható csupán automatizmusok érvényesülésére.

Milyen problémák jelentkeznek az 1969-ben teremtett SDR-rendszer működésében?

Az IMF 1969. évi, Washingtonban lezajlott 24. közgyűlésén hozott határozatot a "Különleges Lehívási Jogok"-nak az IMF tagországok kormányai és központi bankjai közti elszámolási rendszerben történő bevezetéséről. Az SDR-rendszer létrehozása gyakorlatilag azt jelentette, hogy az IMF Általános Számlája mellett meg-

nyitottak egy különleges számlát, amelyen évente minden tagország részére bizonyos összegű SDR-t jóváírnak. 1969-ben az 1 SDR = 1 dollár induló árfolyamot határozták meg, és az Alap Kormányzótanácsa úgy döntött, hogy az elkövetkező három évben 9,5 milliárd dollár értékű SDR-t bocsátanak ki. A tagországok az éves SDR-kiutalásokból az alaptőkéhez való hozzájárulások mértékében, kvótájuk arányában részesednek. Az SDR-keretösszeg viszonylag rövid bázisidőszakra - három évre - történő meghatározása lehetőséget nyújt az IMF számára, hogy az SDR kibocsátásnak üteme reálisan követhesse a tényleges igényeket, s a mindenkori pótlólagos tartalékeszköz-szükségletet elégítse ki, tehát ne váljék inflációt fokozó tényezővé.

Az SDR végül is nem más, mint automatikus hitel-felvételi lehetőség az IMF-tagországok számára. Az SDR-t a tagországok úgy használják fel, hogy ennek ellenében megvásárolhatják a szükséges nemzeti valutákat az IMF-től. Az IMF ellenőrzi és lebonyolítja a monetáris konverziót, meghatározza az SDR-készletek felhasználási időszakát is /max. öt év/.

Az SDR-ben felvett hitel nem jár le, csak folyamatos és tartós igénybevétel esetén van bizonyos részleges visszafizetési kötelezettség. Kezdetben csak jelképes, évi 1 %-os kamatot kellett utána fizetni. Magán-személyek és magánbankok nem birtokolhatják, és a kibocsátott mennyiség szabályozható, tehát kincsképzésre nem alkalmas és spekuláció tárgyát nem képezheti.

Amikor az IMF 1969-ben elhatározta, hogy új, lényegében fedezetlen hitelkeretet nyit a fizetési nehézségekkel küzdő tagállamok megsegítésére, úgy tűnt,

hogy az amerikai fizetési deficit átmeneti időre való megszűnése, vagyis a nemzetközi fizetési forgalom lebonyolításához szükséges dollárösszegek megosappanása akadályozza majd a világkereskedelem fejlődését.

Mire az elgondolásból valóság lett, a helyzet nagyon megváltozott. Dollárszüke helyett dollárbőségben szenvedett a nemzetközi monetáris rendszer. Mint hiteleszközre tehát nem volt szükség az új pénzügyi csodaszerre. Az IMF és az USA pénzügyi vezetői viszont meglátták benne a lehetőséget, hogy a gyűlölt arany helyét átvegye. Az USA meg akart szabadulni - papíron akkor még meglevő - konvertibilitásának terhétől, az IMF saját szerepének növelését remélte attól, hogy a legfőbb tartalékeszköz kibocsátójaként és elosztójaként léphet fel.

További viharok között folyt az SDR kiépítése a valuta-rendszer legfőbb tartalékeszközüvé. Először is 1974. július 1-vel elszakították az értékét az aranytól, vagyis megszüntették hivatalos aranyparitását, és hogy az árfolyamok általános lebegése közepeppett viszonylagos állandóságot adjanak neki, 16 valutából álló kosárhoz kötötték az árfolyamát. A jelképes kamat helyett a pénzpiaci szinthez igazodó kamattal terhelték meg. A Világbank bekapcsolásával igyekeznek nagyobb szerephez juttatni az SDR-t a fejlődők megsegítésében. Mégis a kísérletek, melyek az SDR-t fő tartalékeszközzé kívánták emelni, mindeddig nem jártak számottevő eredménnyel. A kudarc okai:

Az SDR rendkívül magasfokú absztrakciót feltételez. Funkciója és felhasználása az IMF Alapszabály második módosítása után is többnyire csak szakértők

számára érthető.

Az SDR kísérlet arra, hogy nemzetközileg valósítsa meg a nemzeti keretekben csak részben kiküszöbölt fedezet nélküli pénzteremtést. Azoknak a köre, akik az SDR-t felhasználhatják, rendkívül szűkre szabott: jelenleg csak a tagországok központi bankjaira, az IMF-re és a BIS-re korlátozódik. A felhasználók körének bővítését az Alapszabály második módosítása előtt a határozathoz előírt többségi szavazati arány akadályozta.

Az SDR csak nagyon feltételesen lát el fizetőeszközfunkciót. Az SDR-követeléssel rendelkezők annak ellenében nemzeti valutákat hívhatnak le, amit azután egy monetáris hatóságon keresztül fizetésre használhatnak fel. Az arannyal és a valutákkal ellentétben fizikailag nem létezik, hanem a devizákhoz hasonlóan csak számlapénzt képvisel. A devizákkal ellentétben azonban nem egy meghatározott orszaggal szembeni követelés; csak felhasználás esetén válik azzá, megállapodás vagy az IMF révén. Az SDR-t a rendszerben résztvevő országok valutájára szóló követelésnek kell tekinteni. Az SDR-rel a jegybankok sem szerezhettek meg közvetlenül javakat és szolgáltatásokat, hanem csak közvetett módon, deviza ellenében történő átváltással. Mivel csak valutákra szóló hivatalos igényt képvisel, így a devizapiacokon intervenciós célokra nem használható fel. A második módosításkor mindazonáltal a központi bankok számára egy sor felhasználási korlátozást szüntettek meg.

Az egyetlen pénzfunkció, amit az SDR nemcsak hivatalos szférában tölthet be, az értékmérő funkció.

Az SDR a hivatalos forgalomban sem játssza a nemzetközi pénz szerepét. Önmaga nem biztosítéka a kiigazítási mechanizmus működésének; az egyensúly helyreállításához megfelelő pénzügyi és gazdaságpolitikai eszközök alkalmazására van szükség.

Fejlődő és egyes fejlett országok szerint az SDR útján kell elősegíteni a reáljavak végleges átkerülését a fejlődőkbe, tehát a jövedelem és a vagyon világméretű újraelosztását megoldani. Az SDR látszólag kényelmes, de nagyon veszélyes megoldás. Teremtése semmiből történik, tudatos nemzetközi számlapénz-teremtéssel. A mai viszonyokat az jellemzi, hogy a nemzetközi monetáris rendszerről való döntés az IMF-től egyre inkább más bizottságokhoz tevődik át /egyes ipari országok osúcskonferenciái, BIS, EGK, UNCTAD/, és egyre inkább politikai színezetűek lesznek.

Változásokat hozott az SDR-rendszerben az IMF Alapszabály második módosítása. E változtatások mind abba az irányba kívánnak hatni, hogy végre az SDR váljék a nemzetközi pénzügyi rendszer tartalékvalutájává.

Ennek érdekében megerősítették, hogy az SDR értékének meghatározása az IMF feladata, és ez többségi döntéssel történik. Jelentős egyszerűsítése, hogy az Alap tagjai - minden külön engedély nélkül - bármikor lebonyolíthatnak pénzügyi tranzakciókat SDR-ben, s ilyen ügyletek esetében mentesek a tartalékvaluta átutalási kötelezettség alól. Az Alapnak lehetősége van arra, hogy az SDR-ben tartalékolók illetve ügyletet lebonyolítók körét bővítse. A korábbinál kisebb mértékű szótöbbség is elegendő lesz az SDR tartalékolásával, felhasználásával kapcsolatos döntésekhez.

A későbbiek során egy további, potenciálisan nagyfontosságú intézkedést hoztak: az Ideiglenes Bizottság 1979 márciusi ülésén döntés született arról, hogy az IMF ügyvezető igazgatói vizsgálják meg egy "helyettesítési számla" létrehozásának a lehetőségét, és tegyenek konkrét javaslatokat a Bizottságnak.

Összefoglalva: az SDR 1969. évi bevezetése óta figyelemre méltóan fejlődött alkalmazási köre, különösen az IMF rendszerén belül. Az IMF jelentős mértékben hozzájárult ehhez a folyamathoz, egyrészt a tagországok általi SDR-átutalásra és felhasználásra vonatkozó szabályok tökéletesítésével, másrészt az SDR-nek az IMF-rendszeren kívüli felhasználása ösztönzésével. A második alapszabály-módosításban kitűzött célt, miszerint az SDR-t kell a nemzetközi pénzügyi rendszer fő tartalék-eszközüvé tenni, úgy tűnik, aláásták a világgazdasági események. Nemcsak a dollárban tartott tartalékok nőttek meg hamarosan /különösen az 1974-79 között eltelt öt év során/, hanem az arany /amelynek helyére az SDR lépett/ ára 1979 júliusáig dollárban számítva nyolcszorosára, SDR-ben számítva hatszorosára emelkedett. Ez jelzi az aranynak, mint kincsképző eszköznek növekvő vonzerejét nemcsak a magánszektornál, hanem a hivatalos területen is, hiszen egyetlen központi monetáris hatóság /kivéve kis részben az USA/ sem döntött úgy, hogy aranytartalékait csökkentse. Az SDR iránti "étvágy" még ma is igen korlátozott.

2. Az IMF Alapszabály második módosítása

A második módosítás 1978. április 1-től lépett életbe. Gyakorlatilag viszont már az 1976 januárjában

a jamaicai Kingstonban tartott értekezlet óta érvényesültek az új elemek. A módosítást az Alap tagországainak 3/5-e - a szavazásra jogosultak 4/5-e - fogadta el, ezáltal mind a 138 tagországra érvényességé vált.

Ez az Alapszabály teljes felülvizsgálatát és korszerűsítését jelenti és lehetővé teszi az Alap számára, hogy alkalmazkodni tudjon a jelen körülményeihez, a jövő kívánalmaihoz.

A változások főbb területei:

a. / Árfolyamkiigazítások és az IMF felügyeleti funkciója. Itt az általános rendelkezések között nagy hangsúlyt kapott az a felismerés, hogy elsődleges és közvetlen cél a pénzügyi és gazdasági stabilitás megteremtése, hiszen enélkül elképzelhetetlen szilárd nemzetközi pénzügyi rendszer és tartós gazdasági növekedés.

A tagok együttműködésre kötelezték magukat mind az Alappal, mind egymással az árfolyamok kiigazítása terén, hogy ily módon járuljanak hozzá a stabil árfolyamrendszer kialakításához. Ehhez elengedhetetlen feltétel, hogy a tagok fokozottabb mértékben rendeljék alá nemzeti érdekeiket a nemzetközi céloknak, több általánosan érvényes változtatást hajtsanak végre nemzeti pénzügyi politikájukban.

Törekedniük kell szilárd gazdasági növekedés és árstabilitás elérésére. Deklarálták, hogy a tagországoknak kötelességük támogatni egy olyan nemzetközi pénzügyi rendszer megteremtését, amely mentes a túlzott megrázkódtatásoktól, el kell kerülniük valutájuk árfolyamának versenyelőnyöket célzó "manipulálását".

Kötelesek valutájuk aranyparitását megszüntetni, tehát valutájuk árfolyamát ezentúl hivatalosan is tilos aranyban megadni /ez évek óta úgysem szokás, mert paritás helyett az először 1971-ben, a Smithsonian Intézetben meghatározott középárfolyamokat használják/. Ezen túl a tagországok szabadon hajthatnak végre mindenféle árfolyampolitikai intézkedést. Kötelesek az Alapot értesíteni az általuk bevezetett változásokról, és lehetőséget kell biztosítaniuk, hogy az Alap a szükséges információk birtokában felügyeleti funkcióját betölthesse.

b./ Változások az SDR használatában és jellegében.
/Erről fentebb már részletesen volt szó./

c./ Az arany demonetizációja. Valamennyi új rendelkezés az arany nemzetközi pénzügyi rendszerben betöltött szerepének a visszaszorítására irányul. Az SDR aranytartalmát megszüntették. Ezzel, valamint azáltal, hogy ezentúl tilos az egyes nemzeti valuták értékét aranyban kifejezni, megszűnt az arany évszázados általános értékmérő funkciója.

A hivatalos aranyárat szintén felszámolták. A jegybankok ezután szabadon bonyolíthatnak aranyügyleteket piaci áron, jelezve, hogy többé nem valami különleges tartalékeszközzről van szó, hanem tőzsdei árucikkről. /Egyébként nem valószínű, hogy a bankok most majd sietnek megszabadulni ettől az elméletileg nem, de gyakorlatilag továbbra is alapvető fontosságú kincstől./

Hatályát veszítette a tagországok kötelező aranyhozzájárulásával kapcsolatos korábbi rendelkezés is. A jövőben az Alap csak abban az esetben fogadhat el aranyat, ha azt a szavazatok többsége úgy kívánja.

Az IMF az aranyaukciókat tovább folytatja, megvalósítva a tervezett 50 millió uncia arany értékesítését, de ezen felül is végrehajthat aranyeladásokat. Ezen további aranytranzakciók esetén a hivatalos aranyárát meghaladó bevételeket egy un. Speciális Alapba kell összegyűjteni, ahonnan különböző célokra /fizetésimérleg-problémák, fejlődők támogatása stb./ lehívható. Az aranyra vonatkozó döntés megvalósítása további lépés azon az úton, amely egy jövőbeli monetáris rendszer alapjaként az SDR-t tekinti új nemzetközi tartalékvalutaként.

d./ Az Alap egyes ügyleteinek leegyszerűsítése.

Legjelentősebb előrehaladás, hogy mindkét félnek - az Alapnak és a tagországoknak egyaránt - bővül a rendelkezési joga a pénzeszközök felett.

Az Alap a tagországok valutáiból képzett "általános tartalékokból" a jövőben a tranzakciókhoz bármely tagország valutáját kötöttség nélkül felhasználhatja. /Az illető valuta eladásakor természetesen figyelembe veszi az ország fizetésimérleg-helyzetét, tartaléki nagyságát stb./ A tagországok pedig - amikor megvásárolják az Alaptól egy másik tagország valutáját, biztosak lehetnek abban, hogy azt felhasználhatják közvetlenül vagy közvetve fizetésimérleg-gondjaik enyhítésére. Hiszen a beszerzett valuta vagy szabadon felhasználható vagy pedig a tulajdonos által más valutára átváltható.

Az IMF felügyeletet gyakorol afelett, hogy az általános tartalékokból lehívott hitelek 3-5 éven belül visszafizetésre kerüljenek, kivételt csak speciális esetek képezhetnek. A módosítás utal arra is, hogy amennyiben az egyes tagországok fizetésimérleg-pozíci-

ójában javulás áll be, azok az előirt törlesztési határidőnél hamarabb kezdjék meg a visszafizetést.

Változás következett be abban is, hogy az Alap milyen mértékben tartalékolja a tagországok valutáját, illetőleg, hogy a hitelező országok - amelyek valutája az Alap tranzakcióiban részt vett - mekkora kamatban részesüljenek. A tartalékok nagysága - amely jelenleg az ország kvótájának 75 %-a - fokozatosan elfogja érni a 100 %-ot.

Az "Általános Részleg" keretében az IMF egy ún. "beruházási számlá"-t nyitott, s az erre áramló bevételeket /pl. aranyeladásból/ az Alap saját költségeinek fedezésére fogja felhasználni.

e./ Új szerv, az un. Tanács létrehozása. Ez az új szerv az Heiglenes Bizottságot helyettesitené azzal a különbséggel, hogy nemcsak tanácsadó szerv lenne, hanem döntési joggal is bírna.

/IMF szervezeti felépítéséről részletesebben lásd a II. fejezet 3. pontját!/

f./ Az Alap szervezeti működésének javítására tett lépések. A módosítással párhuzamosan sor került a tagországok kvótáinak hatodik felülvizsgálatára is. Ennek megfelelően az összes kvótamennyiséget a korábbi 29,2 milliárd SDR-ről 39 milliárd SDR-re emelték. A megnövekedett kvótáknak megfelelő részt az egyes tagországok vagy teljes mértékben saját valutájukban fizetik be, vagy pedig a többlet 25 %-át SDR-ben, vagy egy másik ország valutájában biztosítják.

Egy-egy ország valutájában e rendelkezések csak akkor lépnek életbe, ha az adott ország a szóbanforgó

módosítást jóváhagyta, a ráeső kvótát feltöltötte. Ez utóbbit a jóváhagyás után 60 napon belül kell elvégeznie.

3./ Az IMF felépítése

A második módosítás fontos változásokat vezetett be az Alap szervezetében, amelyeket különösképpen az Alap tevékenységében Bretton Woods óta beállott időközbeni módosulások és a tagok számának megnövekedése indokolt.

Már az Alap megalkotásakor, s azóta is minden módosításkor nagy vitát váltott ki a "kétirányú hatalommegosztás" kérdése. Eszerint a hatalmat kétféle típusu szerv között kellene megosztani. Az egyik szervnek elsődlegesen gazdasági és pénzügyi problémákkal kellene foglalkoznia, olyanokkal, melyek az Alapnak - mint gazdasági és pénzügyi szervezetnek - a fő profiljába vágnak. Mintegy kiegészítésül egy másféle szervet szánunk arra, hogy azokkal a problémákkal foglalkozzék, melyek első látásra jellegükénél fogva politikaiaknak tűnnek, vagy amelyek kezdetben nem öltenek ilyen jelleget, csak később válnak "politikaivá", amikor a probléma megoldására tett kísérletek sorra zsákutcába torkollnak. Persze, az ügyek kétféle kategóriája közti ilyen különbségtétel nem jelenti azt, hogy kompromisszumok csak a politikai kategóriába tartozó ügyekben érhetők illetve érendők el.

Az Alap összetétele:

- Kormányzótanács,
- Végrehajtó Testület,

- **Ügyvezető Igazgató,**
- **ügyintézők,**
- **új szervként a Tanács /feltéve, hogy a Kormányzótanács valamennyi szavazásra jogosult tagország 85 %-os többségével hozott határozata életre hívja/.**

A Kormányzótanács és a Végrehajtó Testület ideiglenes és állandó bizottságokat jelöl ki. /A reformmunkálatokból ismert Ideiglenes Bizottság a Kormányzótanács által kijelölt bizottság./

A Kormányzótanács és a Végrehajtó Testület az Alap legfőbb hatalomgyakorló szervei, olyan döntéseket hoznak, amelyek kötik a tagokat. A Tanács - amennyiben megalakítják - ugyanilyen jellegű szerv lesz.

A bizottságok olyan testületek, amelyek legfeljebb javaslatkérdésekre, tanácsadásra jogosultak, de nem gyakorolnak hatalmat, nem hozhatnak döntéseket. Az egyetlen kivétel e szabály alól a Kormányzótanács Értelmező Bizottsága, amelyről az Alapszabály szintén rendelkezik. Ez a bizottság dönti el a Végrehajtó Testület döntései ellen valamely alapszabályi rendelkezés értelmezése tárgyában benyújtott fellebbezéseket. A bizottságnak az ilyen fellebbezés tárgyában hozott döntése a Kormányzótanács döntésének jogerőjével bír, feltéve, hogy utóbbi az összes szavazásra jogosultak 85 %-os többségével nem hatálytalanítja a döntést, amelyet a bizottság hozott. Ez a bizottság az Alap szerkezetében nemcsak olyan értelemben egyedülálló, hogy döntéshozatalra jogosult, hanem azért is, mert a döntéseinél nem érvényesül a súlyozott szavazati rendszer. Magát a bizottságot egyébként még nem jelölték ki, de - meg kell mondanunk -, hogy ez eddig még

semmiféle kényelmetlenséget nem okozott, mert értelmezés kapcsán a módosítás óta nem merült még fel vitás kérdés.

Az Értelmező Bizottságot nem tekintve, szavazásra legfeljebb a fő szervezetekben kerül sor, bizottságokban sohasem. Éppen ezért az Értelmező Bizottság elnevezés megtévesztő, hiszen voltaképpen egy korlátozott jogkörrel bíró hatóságról van szó, amely anomáliák esetén fejtené ki működését. Más bizottságok szabályoktól mentes, informális úton próbálják kialakítani a konszenzust. Ha nem sikerül egyetértésre jutniuk, akkor egy - a nézetkülönbségeket részleteiben feltüntető - árnyalt jelentést készítenek.

A két fő szerv /és a Tanács/ döntéseit - alapjában véve - a súlyozott szavazati rendszerre figyelemmel hozza. Az "alapjában véve" kitétel alkalmazása azért helyénvaló itt, mert az Alap döntései kialakításánál - ahol csak lehetséges - kerülni igyekszik a szavazásra bocsátást. Különös módon még azon ritka alkalmakkor is, amikor szavazásra egyáltalán sor került, inkább csak jelentéktelenebb kérdésekben döntöttek.

Minden tagnak van 250 alapszavazata az államok közti egyenlőségre tekintettel, s ezen felül az egyes tagoknak kvótájuk minden 100000 SDR-je után 1-1 szavazatuk az Alap pénzügyi és gazdasági jellegére tekintettel.

Minden tag köteles kvótájának megfelelő összeggel növelni az Alap általános forrásait.

A Kormányzótanács tagjai és a Végrehajtó Testületbe jelölt személyek annyi szavazatot képviselnek,

amennyi azt a tagot illeti, amelyik jelölte őt. Minden Végrehajtó Testületbe megválasztott személy annyi szavazat fölött rendelkezhet, amennyi az ő megválasztása érdekében fellépő tagokat összesen megilleti.

A legtöbb döntéshez elegendő a leadott szavazatok többsége, mint egyszerű többség, de egyre több döntéshez minősített többséget kívánnak meg, azaz valamennyi szavazásra jogosult speciális többségét. A második módosítás ugyan csökkentette a speciális többséghez megkívánt mértéket, de lényegesen növelte az olyan döntéskategóriák számát, amelyhez minősített többséget ír elő.

a./ Kormányzótanács. Az Alap csúcsszerve, amelybe minden tagország egy kormányzót és egy póttagot jelöl, akik alapszabályi megkötés hiányában mindaddig hivatalban maradnak, amíg maga a tagország más személyt nem jelöl. Kormányzóként az egyes tagok általában pénzügyminiszterüket, jegybankjuk elnökét jelölik, de ettől a szabálytól el is térhetnek, a jelölés terén teljes szabadságot élveznek.

Van néhány olyan jogosultság /ezek legtöbbször nyilvánvaló politikai érdekeket érint/, melyeket csak a Kormányzótanács gyakorolhat. A többi jogosultság közül mindazok, melyeket az Alapszabály nem ruház közvetlenül a Végrehajtó Testületre vagy az Ügyvezető Igazgatóra, szintén a Kormányzótanácsot illetik, mely azonban ezek gyakorlását részben vagy egészben a Végrehajtó Testületre bízhatja. Ez a delegált jogkör visszavonható, viszont a Kormányzótanács nem vonhatja magához azokat a jogköröket, amelyeket az Alapszabály direkt módon a Végrehajtó Testületre vagy az Ügyvezető Igazgatóra ruház.

A Kormányzótanács korábban évente összeült, de a második módosítás megszüntette az ezt előíró rendelkezést. Lehetőség van speciális találkozók összehívására, de ilyenekre még soha nem került sor. A Kormányzótanács plenáris ülésen kívül is hozhat döntéseket, és gyakran meg is teszi ezt.

Az évi plenáris ülés néhány döntés meghozatalán kívül jó alkalom arra, hogy a kormányzók nyilatkozatokban foglalják össze az Alap tevékenységéről, politikájáról, a jövőben szerintük követendő irányról vallott személyes nézeteiket.

b./ Végrehajtó Testület. Összetétele:

- 5 végrehajtó igazgató, akiket a legnagyobb kvótával rendelkező 5 tag delegál,
- 15 végrehajtó igazgató, akiket két évre választanak a többi tagországból tárgyalások eredményeként kialakított választókörizetek,
- Ügyvezető Igazgató, aki a testület elnöke.

A választókörizetek kialakításánál korántsem a földrajzi szempontok az elsődlegesek. Léteznek ún. "vegyes" választókörizetek, melyekben fejlődő és fejlett országok ugyanúgy helyet kapnak. Ez a "szabadelvűség" igencsak megnehezíti egyes végrehajtó igazgatók számára a döntést, hogy melyik irányban tegyék le a voksukat. /Sokukat viszont éppen arra a felismerésre ébreszti rá, hogy a választókörizetüket szétziláló véleménykülönbségek az ő cselekvési szabadságát növelik./

Egy megválasztott végrehajtó igazgató, ahogy azt már fentebb említettük, annyi szavazatot képvisel, amennyit a választásokon az ő javára adtak le. Itt két

érdek ütközik. Az egyik azt kívánja, hogy a megválasztott igazgatókat megillető szavazatok között legalább nagyjából teremtsenek egyenlőséget, viszont ilyen megfontolásoknak engedelmeskedve okvetlenül meg kellene nyirbálni az egyes tagoknak a választókörzetek kialakításánál eddig élvezett szabadságát. Végül olyan megfontolásban vélték megtalálni az egyensúlyt, hogy minden választás előtt meghatározzák az egy tag által elérhető szavazatok minimumát és maximumát.

Minden egyes választásnál növelhető vagy csökkenthető a megválasztott igazgatók száma. Ha a legnagyobb kvótákkal rendelkező 5 tag ugyanakkor nem foglalja magában azt a két tagot, akik abszolút számokkal mérve a legnagyobb mértékben járultak hozzá az Alap pénzforszásihoz, akkor ez a két tag szintén jogosult Végrehajtó igazgató jelölésére.

E rendelkezés eredeti célja végülis a tőkeerős tagországok pozíciójának további erősítése. Annak biztosítása, hogy az Alap által kihelyezett tőkék tulajdonosai ne maradjanak alul a kihelyezett tőkék felhasználóinak számszerű többségével szemben. E rendelkezés megalkotói tudatában voltak annak, hogy egy ügy eldöntésénél szerepet játszik az ellentétes oldalakon fellépő igazgatók száma is, függetlenül a mögöttük álló szavazati erőtől.

Az ilyen pótjelölésre jogosult tagot - eltérően a legnagyobb kvótákkal rendelkező öt tagtól - e jog megilleti ugyan, de gyakorlására nem köteles. Ha mégis elszánja magát jogának gyakorlására, megállapodhat korábbi választókörzetének egyes tagjaival, hogy

az általa jelölt igazgatóra ruházzák az általuk képviselt szavazati erőt. E rendelkezés nyilvánvalóan a választóköri körzetek összetartását, kohézióját kívánja erősíteni.

Ha megtörténik az egy vagy két "póttag" kijelölése, a 15 választható igazgató helyett automatikusan már csak 14-et vagy 13-at választhatnak, kivéve, ha határozatot hoznak e rendelkezés figyelmen kívül hagyásáról, mert úgy látják, hogy ez további nehézségeket támasztana.

A Végrehajtó Testület státusza elég szövevényes, egyértelműen nehezen határozható meg. A végrehajtó igazgató bizonyos értelemben az Alap tisztségviselője, - viszont funkciójától való megfosztás esetén - nem tartozik számadással az Alapnak. Ugyanakkor nem is választóköri tagainak képviselője, mert nincs mandátuma, aktusai pozíciójának erejénél fogva nem kötik választóit. Hogy mennyire szabadon foglal állást valamennyi kérdésben, azt jól illusztrálja az a rendelkezés, amely felhatalmazza az ilyen választóköri körzetekben tömörült tagállamokat, hogy külön képviselőt küldjenek a Végrehajtó Testület üléseire, valahányszor valamely ott tárgyalt ügy különösképpen érinti őket.

Szintén a választott igazgatók jogállására jellemző az a megkötés, hogy bár rendelkeznek választóköri körzetük valamennyi szavazatával, de azokat csak egyésként kezelhetik.

Minden egyes igazgató egy kommunikációs csatorna, körzetének tagjai és az Alap között, de hogy e szerepét miként tölti be, abba az Alapnak már semmi beleszólása nincs.

A végrehajtó igazgatók által vonják be a tagokat az Alap ügyeinek intézésébe, így tekintve tehát maguk a tagok alkotják ezt a szervezetet, és ellenőrzik is azt, bár a nemzetközi jog önálló alánya.

A Végrehajtó Testület gyakorolja az Alapszabály által direkt módon reá ruházott, valamint a Kormányzótanács által delegált jogokat. Ezek a jogkörök az Alap valamennyi tevékenységét érintik, szabályozó, felületei és pénzügyi funkciót egyaránt.

E jogkörök kiterjedtsége, a tagokkal való kapcsolata és működésének folyamatossága a Végrehajtó Testületet az Alap központi szervévé teszi.

c./ Ügyvezető Igazgató és az ügyintézők. A Végrehajtó Testület választja meg az Ügyvezető Igazgatót, aki egyúttal a Végrehajtó Testület elnöki tisztét is betölti, az utóbbi útmutatása szerint intézi az Alap mindennapi ügyeit. Az ügyintézők stábjának főnöke felel a szervezésért, az ügyintézők kinevezéséért, elbocsátásáért.

Az Ügyvezető Igazgató és "stábja" - amennyiben megfosztják őket funkcióiktól - számadással tartoznak az Alap irányában. Minden tagnak tartózkodnia kell attól, hogy megpróbálja hatást gyakorolni - vagyoni előny, hivatali állások kilátásba helyezésével - a stáb bármely tagjára.

d./ Tanács. A Bretton Woods-i konferencia óta mindig voltak kísérletek politikai jellegű szervezetek létrehozására. 1944-ben az angolok egy olyan Végrehajtó Testület létrehozása mellett kardoskodtak, ami hazájukban felelős hivatali tisztséget betöltő személyekből állt volna, akik időszakonként ültek volna

össze az Alap főhadiszállásán. Tudjuk, hogy a vitából az USA elképzelése, a folyamatosan működő Végrehajtó Testület modellje került ki győztesen. Végül a két álláspont között úgy valósult meg a kompromisszum, hogy a Kormányzótanács felülvizsgálati jogot kapott a Végrehajtó Testület döntései tekintetében. Olyan megfontolással, hogy a Kormányzótanács majd politikai szempontból hajtja végre a szükséges módosításokat a Végrehajtó Testület gazdaságközpontú döntésein.

Ugyanilyen békítést szolgáltat az a rendelkezés, amely szerint ötnél több tag, illetve a szavazásra jogosultak 1/4-ét kitevő tagok kérésére össze kell hívni a Kormányzótanács speciális ülését. De még a második módosításkor is mindössze 15-re emelték azon tagok számát, akik kérhetik a speciális ülés összehívását. Mindössze 15-re, amikor az Alapnak 138 tagországa van.

A Huszak Bizottsága is egyetértett azzal, hogy szükség van egy politikai jellegű szerv létrehozására, amely az Alap szerkezetében a Kormányzótanács és a Végrehajtó Testület között kapna helyet.

A Tanács a választókörizetek által jelölt tanácsosokból állna. /Választókörizetek itt ugyanazok, mint amelyek a végrehajtó igazgatókat választják./

Felépítésében a Végrehajtó Testület modelljét követné, mint ahogy azt követte eddig minden olyan, az Alap által kreált szervezet, amely a pénzügyi rendszer egészével állt kapcsolatban /így pl. a Kormányzótanács által létrehozott Huszak Bizottsága és az Ideiglenes Bizottság/.

4. Az IMF és a jog /IMF-aktusok: jogi normák/, Mielőtt az IMF Alapszabály létrejött volna, a nemzetközi

pénzügyi jog /akár úgy mint szokás-, akár mint szerződési jog/ elhanyagolhatónak tekinthető.

A pénzügyek szabályozása teljesen belső joghatóság alá tartozott, az államot nem terhelte nemzetközi felelősség azon következmények miatt, amit esetleg előidézett belső pénzügy-politikájával. 1929-ben az Állandó Nemzetközi Biróság jogelvként deklarálta, hogy "általánosan elfogadott elvnek tekinthető, hogy az állam teljhatalommal bír saját pénzforgalmának szabályozására"², s ezen elv alkalmazását illetően az államok törvényes korlátoknak nem voltak alávetve.

A "játékszabályok", amelyeket az arany - illetve az aranydeviza standard idején a központi bankok ellenőriztek, - arra törekedvén, hogy megteremtsék a fizetések egyensúlyát, és felügyeljék a belső pénzpolitikát - nem voltak kötelezőek az államokra nézve.

Épp ez a hagyományos hozzáállás a játékszabályokhoz teszi figyelemreméltóbbá Keynes és White eredményeit. Mindketten a nemzetközi pénzkapcsolatok új törvényi rendjét javasolták.

A legbonyolultabb problémának akkor is, azóta is, az első és a második módosításkor az a probléma bizonyult, hogy milyen kérdéseket szabályozzanak a jog által, és mit hagyjanak diszkrecionális jogkörre. Ha a jog "győz", akkor a tagsággal kapcsolatos minden kötelezettséget túlszabályoznak, a központi vezetés felelőssége pedig minimumra csökken. Ha a diszkrecionális lehetőséget vesszük, az a kérdés, meddig mehetünk el a végső döntésnek az egyes tagokra hagyásával.

Természetesen ezek a problémák minden szupranacionális hatósággal kapcsolatban felvetődnek. Egy koráb-

bi javaslat inkább a jog uralmát részesítette előnyben, míg a megvalósított tervezettel átestek a ló másik oldalára. Talán nem ártott volna egy olyan előírás beiktatása, hogy ötvenként a tapasztalatok birtokában vizsgálják felül a hatályos rendelkezéseket.

A jogi normák felosztása jogalkotók szerint történik. Ennek megfelelően ismeretesek:

- a tagok által megkötött egyezmény, az un. Alapszabály;

- statutumok, határozatok, és a Kormányzótanács más döntései;

- a Végrehajtó Testület által alkotott szabályok, szabályzatok és más döntések.

Egy esetleges negyedik csoportot alkothatnának az Ügyvezető Igazgató által saját jogkörén belül hozott, magát az apparátust érintő direktívák.

Mivel maga az Alapszabály nem más, mint egy szerződés, így az IMF joganyaga tulajdonképpen magában foglalja a szerződések jogát, és a nemzetközi közjog más részterületeit is. A nemzetközi közjog egyes alapelvei, különösen azok, amelyek a tagok érdekeit védik /pl. az agresszió tilalma/ alkalmazásra találhatnak az Alap ügyeiben is.

Ezek a normatípusok hierarchiát alkotnak. A legfelső szintet az Alapszabály jelenti, s a Kormányzótanács által alkotott jog nem állhat ezzel ellentétben. A Végrehajtó Testület döntéseinek meg kell felelniük mindkét előbbi normatípusnak, s majd - ha felállítják - a Tanács által alkotott jognak is. A Tanács a Kormányzótanács által delegált jogkörben fog eljárni.

A legalsóbb szintű jogforrásnak, az Ügyvezető Igazgató utasításainak természetesen valamennyi fentebb említett normának meg kell felelnie.

Az egyes csoportokon belüli normák nem osztályozhatók tovább, bár vannak törekvések annak elismerésére, hogy az Alapszabály első cikkelyében felsorolt célok valamiféle rangsort állapítanak meg az egyes normák között. Erre alapozta ítéletét az Angol Fellebviteli Biróság 1976-ban a Wilson, Smithett and Cope Ltd contra Terruzzi-ügyben, amikor az Alapszabály VIII. cikkelyében szereplő devizaszerződések /exchange contracts/ kifejezés megszorító értelmezését adta, mert a kiterjesztő értelmezés nem állt volna összhangban azzal a kitételrel, amit a bíróság az Alap elsődleges célkitűzésének tartott: "megkönnyíteni a nemzetközi kereskedelem expanzióját, kiegyensúlyozott növekedését".

Annak a kísértése, hogy valóban létezik egy ilyen célok által meghatározott rangsor, ezért is felvetődhet, mert nincs mindig összhang a célok között. Wite írja erről: "A praeambulumban felsorakoztatott célkitűzések jelentős mértékben egymástól függetlenek, sőt, vannak esetek, amikor ellentétes tendenciákat erősítenek. A célok mindegyike más hangsúlyt igényel a nemzetközi pénzügyi műveletekben, különböző eljárást, forrást, eszközöket követel. Ebből következően egy ilyen nemzetközi stabilizációs alap szervezése nem szorítkozhat néhány egyszerű szabályra. A sikeres tevékenységhez a ható tényezők folyamatos vizsgálatára, állandó újraértékelésére van szükség."³

Egy példa a célkitűzések közti konfliktusra: az

Alap egyik célja az árfolyamstabilitás erősítése, a tagok közti valutáris műveletek normális menetének fenntartása, versenyelőnyöket célzó valutaleértékelések elkerülése. Ezzel összefüggésben a tagok kötelesek kiküszöbölni a többes árfolyamrendszert, kivéve, ha azt az Alap engedélyezi.

Az Alap másik célja közremiködni a nemzetközi fizetések multilaterális rendszerének megteremtésében, amely a valuták konvertibilitását jelenti az Alapszabály VIII. cikkelyével összhangban. 1959-ben nagy számú tag lépett fel azzal, hogy a konvertibilitás megteremtéséhez arra lenne szükség, hogy nagyobb szabadságot élvezzenek árfolyampolitikájuk terén. Az Alap ebben a helyzetben úgy döntött, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer érdekeit jobban szolgálja a többes árfolyam-rendszer, egyes valutatranzakciókra külön megállapított szélesebb ingadozási sávokkal. Röviden: a probléma megoldásánál az először említett /I. cikkelyben foglalt/ célnak biztosított elsőbbséget.

Másik példa: konfliktus a VI.c. /3/ bekezdése és a VIII.c. /3/ bekezdése között. Előbbi felhatalmazza a tagokat arra, hogy az Alap hozzájárulása nélkül ellenőrizzék a tőkeátutalásokat. Utóbbi cikkely tilt bármiféle diszkriminációs intézkedést vagy többes árfolyamrendszert, kivéve, ha erre maga az Alap hatalmazza föl, vagy az intézkedést jóváhagyja.

A kérdés az volt: tehet-e egy tag diszkriminatív intézkedést a tőkeátutalások feletti ellenőrzés megvalósítása során? Az Alap döntése: igen, az Alap jóváhagyása nélkül is folyamodhat egy tag ilyenekhez.

A fő megfontolás az volt, hogy elsődleges érdek ellenőrzés alá vonni a "forró pénzek" özönét. /Ezt az állásfoglalást a gyakorlat igazolta./

Az Alap normái jogokat biztosítanak és kötelezettségeket rónak magára az Alapra éppúgy, mint a tagokra. Egyes normák speciális tilalmakat tartalmaznak a tagok irányában: pl. a restriktív intézkedések tilalma a fizetéseket és átutalásokat illetően a folyó nemzetközi tranzakciókban. Más normák épp ellenkezőleg - biztosítják a tagoknak azt a jogát, hogy intézkedéseket fogantossanak, meghatározott politika értelmében osekedenek, olyan szellemben, amit a körülmények diktálnak.

A normák egy további osztályozása aszerinti különbségtételen alapulhat, hogy kik közti kapcsolatot szabályozzák:

- a tagok egymásközti vagy
- a tagoknak nem tagokkal fennálló kapcsolatait.

Egy egyezmény sohasem állapíthat meg jogokat és kötelezettségeket kívülállókra azok beleegyezése nélkül, viszont a szerződő feleknek - külső kötelezettségvállalásaikkor - tekintettel kell lanniük a tagokkal fennálló kapcsolataikra, s a szerződés ezen kívül is hatással lehet harmadik személyekre.

Maga az Alapszabály olyan normák széles körét tartalmazza, melyek szabályozzák a tagok és nem tagok közti pénzügyi kapcsolatokat, de az IMF még nemigen tett lépéseket ezek kikényszerítésére, talán mert kevés oka van azt hinni, hogy ezeket nem tartják be, vagy azért, mert az Alap tagjainak száma úgysis állandóan nő.

A szerződések jogát kodifikáló bécsi konvenció-

ban az szerepel, hogy egy szerződésben foglalt norma akkor állapíthat meg kötelezettséget kívülálló harmadik személyekre, ha már általánosan elismert nemzetközi szokásjogi szabállyá vált.

Az Alappal kapcsolatos joganyag egyetlen normája sem érte még el ezt a szintet. Viszont magát a tagsági viszonyt több bíróság felfogta már úgy, mint olyan evidenciát, mely szerint bizonyos körülmények között a közérdek akkor is megkövetelheti a tagok közti kooperációt - különösen pénzügyi vonatkozású ügyekben -, amikor speciális normák nem állapítanak meg ilyen kötelezettséget.

Az Alap joganyaga kiterjedését tekintve világméretű, nem azért, mintha az egész világon alkalmazásra kerülne, hanem mert összefüggéseiben az egész világra hatást gyakorol. A normákat a tagok alkalmazzák, de ez szabályozza viszonyukat a többi taggal és nem tagokkal is. A tagok felelősek az Alap irányában a normáknak a betartásáért illetve a tőlük függő területek kormányai általi betartatásáért is.

a/ Döntések. Sok norma az Alap szerveinek döntéseiben foglaltatik. Ezek az Alap szabályozó, felügyeleti és pénzügyi tevékenységének aspektusaival éppúgy foglalkoznak, mint magával a belső szervezettel. E döntések száma állandóan nő. Jogforrástani szempontból itt most azok a döntések érdekesek, melyeket általános érvénnyel, mintegy elvi döntésként fogalmaztak meg.

Az egyes tagokat érintő egyedi döntések azt követő döntéshozatalnál precedensül szolgálhatnak, elvi döntéshez vezethetnek. Pl. a Végrehajtó Testület 1979, március 2-i "Készenlét Hitelmegállapodások és az Alap

Általános Forrásai" címmel szereplő döntése nemcsak egy korábbi elvi döntés újjal történő felváltása, hanem olyan gyakorlatnak elvi formában való kifejezése, amelyet az Alap már évek óta követett az egyes tagok számára készenléti hiteleket engedélyező döntésében.

Egy másik tendencia a normáknak döntések általi fejlesztése, vagyis a döntések inkorporálása, beépítése az Alapszabályba annak módosításakor. Ezt a folyamatot jól reprezentálja olyan döntések felvétele az Alapszabályba az első módosításakor, mint a deficitiek export-bevételből származó kiegyenlítéséről, vagy az Alap beruházási programja által létesített tartalékról szóló döntés.

Ez a tendencia második módosításakor még inkább erősödött, ezt úgy vitték át a köztudatba, mint az Alap modernizációját. Ennek a motivációja sokkal komplexebb, mint egyszerűen csak a létező döntések kodifikációja. Ezen döntések Alapszabályba történő inkorporálása eloszlatta a törvényesség körül régóta fennálló kétségeket. /Korábban - nem lévén teljesen nyilvánvaló, félreérthetetlen módon megszövegezett állásfoglalás az egyezményben - az Alap kedve szerint váltogatta egy-egy kérdésben az álláspontját attól függően, melyik tagról volt szó./

Néhány fontosabb rendelkezés a második módosításakor, amelyek szintén eseti döntésből "nőtték ki magukat": a tag által saját valutájának a visszavásárlásával; a készenléti hitelmegállapodásokkal; az Alap Általános Számláján szereplő valutakészletek kamataival; ezen készletek értékének a tagok általi állandó szinttartásával és az SDR értékelésével foglalkoznak.

Ennek a folyamatnak is megvannak a maga veszélyei. Pl. az Alap elvesztheti azt a kevés rugalmasságát is, ami eddig a döntéshozatalnál elvétele jellemezte.

A visszavásárlásra vonatkozó rendelkezések jó példáját nyújtják az ilyen irányú fejlődésnek. Amikor még eseti döntésekkel szabályozta az Alap a visszavásárlási periódusokat, ehhez elegendő volt a jelenlevők egyszerű szavazattöbbsége. Most, ha az Alapszabályban megjelölt periódustól el akarnának térni, az ehhez szükséges döntés már az összes szavazásra jogosultak minősített többségét igényelné.

Az Alap döntései jellegükben is eltérhetnek egymástól. Az egyik típus: az Alapszabályban szereplő valamely kötelezettségnek egyedi esetre való alkalmazása, kifejtése. Ettől meg kell különböztetni az ajánló jellegű döntéseket, amelyek a tagországok magatartásának vezérfonalául szolgálnak. A kettő közti éles különbség, hogy az első típusú döntésnek nem megfelelő magatartás automatikusan kötelezettségszegést, szerződésszegést jelent, amíg az ajánló jellegű döntésben foglalt rendelkezés megsértése csak abban az esetben, ha annak be nem tartása egyben valamely alapszabálybeli cikkelyben előírt kötelezettség mellőzését is jelenti.

Az Alap jogi normáinak hatékonysága attól függ, mennyire respektálják azokat a tagok. Azok általában olyan mértékben respektálják, amilyen mértékben megvannak győződve arról, hogy ezek a normák az ő érdekeit védik. Napjainkra, a sok valutáris viszontagság után igencsak megcsappant a normákba vetett bizalom.

Ennek fő oka a normák rugalmatlansága. Pl. azok a normák, amelyek megteremtették a paritásos rendszert, a "stabilitás merevség nélkül" elven alapultak ugyan, de egy időben merevséget eredményeztek.

A vélemények megoszlanak atekintetben, hogy valóban a normák voltak-e alkalmatlanok a később kialakult körülmények között, vagy a normákat rosszul alkalmazták a gyakorlatban.

b/ Az összhangteremtés technikái. Az Alapnak különböző intézkedésekre van lehetősége annak érdekében, hogy jogi normáit a folyton változó körülményekhez igazítsa. A legnyilvánvalóbb az Alapszabály módosítása. Az első módosítás előtt elterjedt volt az a nézet, hogy a módosítás olyan bonyolult eljárás, hogy nem szívesen alkalmazzák. Leküzdhetetlen akadállynak tűnt, hogy sok tag joga szerint kötelező volt a javasolt változtatások parlamenti elfogadása vagy megerősítése.

Az eredeti Alapszabály szerint a módosítás feltételei: a teljes tagság 3/5-e és a leadható szavazatok 80 %-a, mint konjunktív feltételek. Három olyan rendelkezés is volt, amelyet csak egyhangúlag lehetett módosítani. Ésszerű előírás volt, hogy 360 napnak valamennyi tagország számára elegendőnek kell lennie a módosítás elfogadására. Az első módosítás 1969. július 28-án vált hatályossá, mintegy 14 hónappal azután, hogy a Kormányzótanács jóváhagyta és átirányította a tagokhoz elfogadás végett. A második módosításnál ugyanehhez 23 hónapra volt szükség.

Az eredeti Alapszabály 1945. december 27-én lépett hatályba, ezt 24 év múlva követte az első módosítás, amelynek már csak 9 év adatott a második módosításig.

Ez a két módosítás közötti relative rövid periódus nem arra utal, hogy az Alap a jövőben mindinkább az Alapszabály-módosításra, mint eszközre kívánna támaszkodni. Ellenkezőleg, olyan eljárások épültek be a második módosításba, amelyek azt hivatottak biztosítani, hogy az Alap a jövőben rugalmasabb politikát folytathasson, így elkerülhetővé váljék a módosítás. Emellett maga a módosítás talán még nehézkesebb lesz, lévén, hogy az ehhez szükséges két feltétel egyike is módosult. Nevezetesen: a leadható szavazatok eddig előírt 80 %-a helyett 85 %-ot kívánnak meg a jövőben. A másik feltétel nem változott. Az Alap egyik vezetőjének véleménye szerint az egy képtelen előírás, hogy miután az Alapon belül már megegyezésre jutottak valamiféle változást illetően, ennek keresztül kell mennie az egyes tagországokban a törvényhozói eljáráson. Az eredeti Alapszabály tárgyalásakor születtek is javaslatok az "ön-módosításra", tehát arra, hogy az Alap szervei maguk, a tagok bármiféle külön aktusa nélkül módosíthassák az Alapszabályt. Két ilyen javaslat hangzott el a Bretton Woods-i konferencián, mindkettő korlátozott volt vagy terjedelemben, vagy úgy, hogy bizonyos kevésbé fontos tárgyakra kívánta korlátozni ezt a "különleges eljárást".

A második módosítás tervezetének tárgyalásakor ismét voltak javaslatok az önmódosításra néhány fontos kérdéskörrel összefüggésben./Pl. az un. helyettesítési számla. A helyettesítési számlával kapcsolatban épp azért javasolták az önmódosítást, mert lehetetlennek tűnt megegyezésre jutni a számát érintő rész kérdésekben./

A fő ellenvetés az önmódosítási joggal szemben

annak a valószínűsége volt, hogy az egyes tagállamokban törvényhozás ugyis visszautasítaná, mert úgy tekintené a javaslatot, mint amely az ő megkerülésükre irányul, valamint arra, hogy törvényhozói hozzájárulás nélkül növelje a tagok kötelezettségeit.

c/ A változtatás joga. Az Alapnak joga van arra, hogy egyes rendelkezések elemeit módosítsa, azokat az új körülményekhez igazítsa. A változtatáshoz való jog különbözik az önmódosítási jogtól még akkor is, ha az önmódosítási jog ugyanúgy csak néhány rendelkezéshez van kötve, azokra korlátozódik. Mégpedig abban különbözik, hogy amikor az Alap egy alapszabálybeli rendelkezést megváltoztat, akkor a régit nem törlik az Alapszabályból, s az új nem kerül abba bele. Mindig az eredeti rendelkezés hatályosul, ha egy megadott végső határidőn belül nem hoznak helyébe megváltoztató döntést. Több ilyen "megváltoztató hatalom" csak a valamennyi szavazásra jogosult speciális többsége által hozott döntéssel gyakorolható, s magától értetődik, hogy ez a speciális többség nem "hozható össze" egykönnyen. Az Alapnak ez a változtatási joga vonatkozhat

- a visszavásárlási alapperiódusra;
- az Alap valutakészleteinek azon %-ára, amely alatt a készletek csökkentése ugyanakkor emeli az Alap által fizetett díj mértékét;
- a megválasztott végrehajtó igazgatók számára,
- a végrehajtó igazgatók megválasztásához szükséges szavazatok arányára;
- az SDR-juttatások- és törlések alapidőszakára;
- az SDR-útutalásokban részesülők kijelölésére;

- a devizatranzakcióik határaitra az esetben, ha az Alap fix paritásos rendszert hozna létre.

Ezt a változtatáshoz való jogot épp azért vezették be, mert megtörténhet, hogy az alaprendeletkezés tekintetében megegyezésre jutottak, viszont a rendelkezés azóta elavulttá vált, s az ügy azért nem tud kimozdulni a holtpontról, mert az előírt szavazati többséget - legyen az akár egyszerű többség - képtelenek összehozni.

d/ Szabályalkotás. Mind a Kormányzótanács, mind a Végrehajtó Testület rendelkezik általános és speciális joghatósággal is szabályok elfogadására. Az általános joghatóság felöleli "mindazon szabályok és szabályzatok elfogadását, melyek szükségesek vagy helyénvalók lehetnek az Alap ügyeinek intézésére" //12. cikkely /2/ bek. g./pontja//. Ezen joghatóság keretében a Kormányzótanács statutumokat, a Végrehajtó Testület pedig szabályokat és szabályzatokat alkot. A Végrehajtó Testület alkotta szabályok illetve szabályzatok sokkal közvetlenebbül érintik a kérdéses tárgyat, mint a Kormányzótanács alkotta statutumok. A szabályok és szabályzatok az Alap tevékenységének számátalan fontos aspektusát érintik, s mindannyiszor módosíthatók, valahányszor annak szükségessége felmerül. Épp a rugalmasság végett a szabályok és szabályzatok módosítása nem igényel speciális többséget.

Gyakori megoldás, hogy az Alap a meglevő általános joghatósága mellett az egyes alapszabálybeli rendelkezésekhez kapcsolt eseti felhatalmazás alapján jogosult szabályzatokat alkotni külön is, amikor ezeket az alapszabálybeli rendelkezéseket életbe lépteti és

a gyakorlatban is alkalmazza. Miért volt erre szükség? Nem törvényi, hanem gyakorlati megfontolások alapján. Az Alapszabály-tervezet megvitatásakor több résztvevő a vegyes rendelkezéseknek sokkal precízebb, részletesebb kimunkálását kívánta, de ez szinte lehetetlenné tette volna az e pontokra vonatkozó megegyezést, s így a végletekig elodázta volna az egyezségre jutást az alaprendelkezéseket illetően is.

Az Alapnak joga van arra, hogy a tagországok irányítására ajánlásokat és irányelveket bocsásson ki. Be nem tartásuk nem jelent automatikusan kötelességsegezt, csak akkor, ha az egyben valamely alapszabályi rendelkezés megsértését is jelenti.

e/ Együttműködési kötelezettség. Az Alap felhívhatja a tagokat, hogy tegyenek eleget az egymással és az Alappal szemben fennálló szigorúan körülhatárolt együttműködési kötelezettségüknek.

A második módosítás előtt az Alap történetében mind nagyobb fontosságra tett szert a tagoknak az Alappal szembeni ez a kötelezettsége a valutastabilitás erősítése, a devizaügyletek normális menetének fenntartása és a versenyelőnyöket célzó valutaleértékelések elkerülése érdekében. Erre a kötelezettségre hivatkozott az Alap döntéseinél mindannyiszor, amikor megsértették a fix paritásos rendszert, s akkor is, amikor a rendszer már összedilt. Pl. ezen a kötelezettségen, mint törvényes alapon nyugodtak az Alapnak a központi árfolyamok ideiglenes rendszerét és a szélesebb árfolyam-ingadozási sávokat érintő döntései, ezen alapultak a lebegő árfolyamok szabályozására kiadott irányelvek. Az Alap többféle módon felhasználta ezt a kötelezettséget, de ilyen döntései sohasem irányulhattak új köte-

lezettségek teremtésére a tagok irányában.

A fenti rendelkezést a második módosításkor újjal helyettesítették, mely igazodik a tagoknak árfolyam-politikájuk kialakításánál élvezett szabadságához. Ma: "minden tag vállalja, hogy együttműködik az Alappal és más tagokkal a valutaügyletek normális menetének biztosításában, a valutaárfolyamok stabil rendszerének támogatásában." //4. cikkely /2/ bekezdés.// A második módosítás más, az együttműködést érintő kötelezettségeket is tartalmaz. Ezek a valuta-készletpolitikára, az SDR-Részleg hatékony funkcionálására, az SDR jövőbeni használatára vonatkoznak.

f/ Felfüggesztő hatalom. Az Alapnak kivételes hatásköre van bizonyos meghatározott rendelkezések felfüggesztésére a célból, hogy sürgősségi helyzetben biztosítsa az Alap rugalmas alkalmazkodását, ha előre nem látható körülmények felmerülése fenyegeti az Alap tevékenységét.

Ilyen szituációban az Alap nemcsak felfüggesztésre jogosult, hanem a felfüggesztés idejére a felfüggesztett rendelkezés helyébe lépő új szabályok megalkotására is. Ezt a felfüggesztő hatalmat arra szánták, hogy időt adjanak az Alap tagságának annak mérlegelésére, vajon szükséges-e az Alapszabály-módosítás, ugyanakkor ezen idő alatt is tovább funkcionáljon az Alap, mégpedig a mindenkori körülményekhez igazított szabályok alapján.

Az Alap nem egyszer élt e jogával. E jog gyakorlásából olyan következtetéseket vontak le, melyek a második módosításba is beépültek. Először: a Végrehajtó Testület ilyen felfüggesztő döntéséhez a korábbi

egyhangú döntés helyett már csak minősített többségre, azaz az összes szavazók 85 %-os többségére van szükség. A felfüggesztés időtartama is meghosszabbodott, hogy több idő jusson egy esetleges új módosítás mérlegelésére.

Másodszor: korábban az Alap csak akkor hatalmazhatott fel valamely tagot valamely rendkívüli illetve rendhagyó cselekmény megtételére, ha egyben az érintett, szóbanlevő rendelkezést is felfüggesztette. Most az Alapnak erre a "kivételes" felhatalmazásra tágabb körben van joga, nem szükséges hozzá a felfüggesztés sem.

g/ Az Alap szolgáltatásai. A második módosítás tette kifejezetté az Alapnak ezt a múltban is elismert - bár az Alapszabályban csak impliciten benne rejlő - jogát. Az 5. cikkely /2/ bekezdése szerint: "Ha erre felkérlik, az Alap határozhat úgy is, hogy a tagoknak pénzügyi és technikai szolgáltatásokat nyújt, melyek kiterjedhetnek a tagok vagyoni hozzájárulásának kezelésére is, amennyiben az nem ellentétes az Alap célkitűzéseivel." Az ilyen pénzügyi szolgáltatások körébe tartozó pénzügyi műveletek költségei nem az Alap számláját terhelik. Az ebbe a csoportba tartozó szolgáltatások nem keletkeztethetnek kötelezettséget a tagok irányában azok beleegyezése nélkül. A Letéti Alap /Trust Fund/ és a Szubvenciós Alap /Subsidy Account/ jó példák az ilyen jellegű szolgáltatásokra. Ez a jogszabályhely volt a jogi alapja az un. helyettesítési számla /substitution account/ létrehozásának is, de ezzel még nem merült ki az elképzelhető szolgáltatások köre. Így ez a rendelkezés jelentős szerepet játszhat a nemzetközi monetáris rendszer

fejlesztésében, s hozzájárulhat a túl gyakori módosítások elkerüléséhez is.

h/ A kötelező normák megszegése és ennek orvoslása.

Ha a tagok nem teljesítik kötelezettségeiket, erre az Alap különféleképpen reagálhat. Ezeket a reakciókat nem nevezhetjük egyszerűen szankcióknak, mert nemcsak normaszegés válthatja ki őket. Ezeket az Alap akkor is alkalmazhatja, ha nem történt ugyan az Alapszabály szerinti normaszegés, de a tagok olyan pénzügypolitikát követnek, amelyet az Alap nemkívánatosnak tart. Pl. ha az Alap úgy találja, hogy valamely tag valutája iránti kereslet már oly mértékig fokozódott, hogy az Alap képtelen kielégíteni ezt a keresletet, ki kell hirdetnie az un. hiányvaluta-záradékokat /scarce currency clause/. Ez a formális deklaráció felhatalmazza a többi tagot, hogy a hiányvaluta kibocsátójával szemben diszkriminációs korlátozásokat vezessenek be. Az Alapszabály nem tekinti normaszegésnek, ha valamely tag olyan pénzügypolitikát folytat, amely állandó, tartós fizetésimérleg-többletet teremt, s ezzel kiváltja e valuta hiányát, túlkeresletét. Ennek ellenére az ilyen pénzügypolitika gazdaságilag nem kívánatos, és az Alap különféle módszerekhez nyúlhat ennek orvoslására.

Vagy hasonlóan: ilyen orvoslásnak minősül, ha az Alap olyan jelentését, amelyben valamely tagjának pénzügyi vagy gazdasági feltételeit, pénzügypolitikájának újabb fejleményeit olyannak ítéli, mint amely közvetlenül a nemzetközi fizetésimérleg-egyensúly felborítására vezet, az egész világ számára közzéteszi. Az ilyen közzétételre indító gazdasági feltételeknek nem kell ugyanakkor norma- illetve jogsértést is megvalósítaniuk.

Az orvoslási módok többféleképpen is osztályozhatók. A legegyszerűbb /s talán túlzottan leegyszerűsített/ felosztás természetesen adott. Két csoportot képezhetnénk. Az elsőbe tartoznának azok az orvoslási módok, melyek kizárólag normaszegés esetén alkalmazhatók, míg a másodikba tartozókhöz nem lenne szükséges a normaszegés. Utóbbi csoportba sorolnánk tehát azokat a módszereket, melyek a normát ugyan nem sértő, de nem kívánatos gazdaságvezetés helyes irányba terelésére irányulnának.

Egy másik felosztás azon alapszik, hogy mi jelenik meg az orvoslás céljaként. Igaz, hogy némelyik módszernél több cél is felfedezhető. Mégis, ilyen alapon az alábbi felosztás lenne elképzelhető:

ha/ A jogorvoslatok némelyike az SDR hatéktivitásának, az Alap Általános Számláján tartott pénzeszközök megőrzésére szolgálnak. Annak biztosítására hivatottak, hogy az Általános Számlán vagy az SDR-Részlegén keresztül bonyolított tranzakciók, különféle műveletek összhangban legyenek az Alapszabállyal.

hb/ Más jogorvoslatok egybehangolt pénzpolitika folytatására indítják a tagokat. Ezen belül is két típus különíthető el: az egyik a tagot ösztönzi olyan tevékenységre, amelynek kiigazító, egybehangoló szerepe van; a másik már önmagában megteremteti az összhangot, vagy legalább hozzájárul a megteremtéséhez.

hc/ A fennmaradó orvoslási módszereknek erősebb a megterelő jellege, ezek kötelezettség-szegéshez kapcsolódnak.

További felosztás végezhető el cél helyett a technika alapján. Az Alap szervei döntéseinek jogi helye-

tét elemezve kitűnik, hogy ezek a döntések nem a Kormányzótanácsot vagy a Végrehajtó Testületet alkotó tagok döntései, ám ezeknek a szervezeteknek a döntéseit de facto gyakran mégis a tagok döntéseinek tekintik. Ezek a döntések valamely tagnak a többi tag általi erkölcsi elítélés jellegét hordozzák magukon. Ide tartozik

- az Alap által gazdasági problémákról összeállított jelentésnek a taggal /de osakis vele/ való közlése,
- kifogás, óvás emelése a tagnál.

Előbbi orvoslásnak egy már súlyosabb, szankciós jelleget is magán viselő módja az említett jelentés nyilvános közzététele.

Ezekon felül az orvoslatoknak még két fő csoportja létezik:

A/ Súlyosabbá tett kötelezettségek:

- Az alap az eszközeinek a megengedett időn túli, jogosulatlan használatáért a használatért egyébként is járó időszakos díjakat addig emelheti, amíg az birság jelleget ölt;

- az Alap akkor is kijelölhet valamely - az SDR-Részlegben résztvevő tagot - SDR-kiutalás elfogadására és saját valuta szolgáltatására, ha ennek hiányoznak az egyébként szokásos, előírt gazdasági kritériumai. Ugyanilyen jellegű joghátránynak tekinthető, hogy az Alap az Általános Számláján vezetett tranzakcióiban felhasználhatja, a többi tag számára eladhatja annak a tagnak valutáját, amelyik elmulasztotta azt hátridőben visszavásárolni. /Az Alapnak erre rendes körülmények között nem lenne joga./

B/ Előnyök megvonása:

- a tag kizárása az Alap pénzeszközeinek újbóli igénybevételeiből, abból, hogy részesedhessék az Alap aranyeladásaiból származó profitból vagy részt vegyen az Alap és a tagok közti közvetlen aranyeladásban;
- a többi tag felhatalmazása diszkriminációs valutakorlátozások bevezetésére egy bizonyos taggal szemben;
- a tag azon jogának felfüggesztése, hogy részt vehessen az SDR-Részlegben, illetve, hogy készleteit SDR-ben tartsa;
- valamely tagnak az Alapból való kizárása.

III. fejezet

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

A nemzetközi pénzügyi rendszer jellege a megállapított szabályok és elvek alkalmazási kötelezettségének mértékétől, a nemzetközi elszámolások szabályozási formáitól, módszereitől és intézményeitől, azaz attól is függ, vannak-e olyan szabályok, amelyek előírják az árfolyamok megváltoztatásának, a valuták konvertálásának, az arany- és devizatartalékok összetételének kialakításának rendjét stb., vagy mindez automatikusan valósul meg, van-e mód szankciók alkalmazására a kötelezettségeket megszegőkkel szemben, vagy pedig a szabályokban foglaltak teljesítését az ország megítélésére bízzák, a vitás kérdéseket pedig konzultációk útján rendezik. Az USA olyan rendszer mellett száll síkra, amelyben az automatizmus és a kényszer elemei domborodnának ki. A többi tőkésország nagy része a mai erőviszonyoknak megfelelően, liberálisabb megközelítés híve.

A nemzetközi pénzügyi rendszer szempontjából nem jelentéktelen e rendszer nemzetközivé válásának foka sem: kiterjed-e majd az egész tőkés világra, vagy csak néhány különálló pénzügyi blokkot vagy csoportosulást ölel fel. Ez jelentős mértékben attól függ, hogy a nemzetközi monetáris rendszerben mekkora lesz az egyes országok vagy országcsoportok egyenjogúsága, mennyiben különül el egymástól a nemzeti és nemzetközi pénzügyi szervek hatalma. Az igaz, hogy a korábbi Amerika-centrizmus mindinkább a policentrizmus, vagyis az imperialista erő-központok körüli pénzügyi csoportosulások kialakulása irányába tolódik el, amelyek között az el-

lentmondások súlyosbodhatnak. /Ezért is beszéltünk a valutáris válságból való kiút két lehetséges irányáról: univerzalitás - regionális monetáris övezetek./ Ugyanakkor a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilizálása iránti általános érdekeltség az egyes országokat kompromisszumok keresésére és bizonyos pénzügyi együttműködési formák kialakítására készíti. Ez lehetőséget nyit az IMF szerepének fokozására és arra, hogy a nemzeti pénzügyi szervek jogkörének korlátozásával bizonyos nemzetek fölötti funkciókat kapjon. /Az IMF és a jog kapcsolatának elemzésekor láthattuk, hogy ezen a területen van még tennivaló./

A tőkés nemzetközi pénzügyi rendszer fejlődését a tőkésországok közötti erőviszonyok alakulása és az imperialista hatalmak közötti szüntelen verseny során elért együttműködés foka határozza meg. Megfelelő pénzügyi kapcsolatrendszer kialakításához arra is szükség volna, hogy megszűnjön az ellentmondás a gazdasági viszonyok szabályozásának igénye, illetve a különféle nemzeti és regionális csoport-érdekek között. Ez az ellentmondás azonban teljes mértékben nem számolható fel.

A tőkés nemzetközi pénzügyi rendszer feltehetően a következő fő irányokba fog fejlődni: az amerikai dollár pozíciója gyengül, továbbra is betölti azonban a tőkés világ vezető tartalékvalutájának és elszámolási eszközének szerepét; a dollár mellett más tartalék - és elszámolási eszközöket - mindenekelőtt a nyugat-német márkát és a japán yent - fognak széleskörűen alkalmazni; az arany részaránya a nemzetközi tartalékokban és elszámolásokban progresszív módon csökken; új SDR-

tipusú nemzetközi és regionális likviditási eszközök jelennek meg; a valutaárfolyamok változtatása és a rövid lejáratú tőkés mozgása fölötti ellenőrzés terén rugalmasabb mechanizmus érvényesül.

Mindaddig, amíg néhány zárt gazdasági csoportosuláson belül keresik a kiutat a pénzügyi válságból, ezek a próbálkozások nem hozhatják meg a kívánt eredményt. Nyugaton és a fejlődő országok képviselői között mind több hiva van annak a gondolatnak, hogy a nemzetközi pénzügy átszervezésével kapcsolatos kérdésekben együtt kell működni a szocialista országokkal.

Mindez arra utal, hogy a pénzügyi válság kiéléződésének viszonyai között, amit a tőkés világ általános gazdasági visszaesése csak súlyosbit, a pénzügyi szférában végrehajtandó bármilyen konstruktív jellegű változtatás elválaszthatatlan attól, hogy ez a változtatás mennyiben áll összhangban a világgazdaság pozitív irányú tendenciáival: a világgazdasági kapcsolatok fejlesztésével, a ténylegesen egyenjogúságra, a mindennemű diszkriminációt kizáró kölcsönös előnyökre alapozott sokoldalú együttműködéssel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bakenyi: A pénzügyek szerepe a tőkés gazdaságban a 80-as években. Külgazdaság 1980/5.
2. Balázené-Bácskai: A tőkés nemzetközi pénzügyi rendszer és a hitelpiacok várható helyzete. Külgazdaság 1980/7.
3. Joseph Gold: The Structure of the Fund. Finance and Development 1979/2.
4. Joseph Gold: Exchange Arrangements and International Law in an Age of Floating Currencies. The American Society of International Law. 1979.
5. Joseph Gold: The Rule of Law in the International Monetary Fund. IMF-kiadvány 1980.
6. Gubosi-Tarafás: A láthatatlan pénz. A pénzügyi kapcsolatok világgazdasági összefüggései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1979.
7. Gyöngyössy: A nemzetközi pénzmozgások és a valutaválság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1975.
8. Meznerics: International Payments with special regard to Monetary Systems, Sijthoff Noordhoff. Akadémiai Kiadó 1979.
9. Ruding: Leaders ought to consult the IMF. Euremoney 1980 február.
10. Wiesel Iván - Wilczek Jenő: A monetáris rendszer fejlődése és a konvertibilitás. Kossuth 1978.
11. Konjunkturapolitika a büvös számok igézetében. Világgazdaság 1978. január 11.
12. A dollár az árfolyam görbe tükrében. Világgazdaság 1978. január 11.
13. A spekuláció kényszerpályái. Világgazdaság 1978. január 12.

14. Aktuális nemzetközi pénzügyi kérdések. Pénzügykutatási Intézet 1979. 1.sz.
15. Az IMF közgyűlésén napirenden az olajdollárok visszaforgatása. Világgazdaság 1980. augusztus 16.
16. International Banking Survey. The Economist 1980. március 22.
17. Second Amendment in Force, Outas to Rise. IMF Survey 1978. április 3.
18. World Banking, Financial Times 1980. május 19., május 27.